

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

STARÍ RODIČIA OČAMI DNEŠNÝCH SENIOROV

Diplomová práca

Študijný program: Sociológia

Školiace pracovisko: Katedra sociológie

Študijný odbor: 3.1.1 sociológia

Školiteľ: PhDr. Anna Križanová, CSc.

Oponent: prof. PhDr. Peter Ondrejko, DrSc.

Nitra 2012

Bc. Henrieta Melegová

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Bc. Henrieta Melegová
Študijný program: sociológia (Jednoodborové štúdium, magisterský II. st.,
denná forma)
Študijný odbor: 3.1.1 sociológia
Typ záverečnej práce: Diplomová práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Starí rodičia očami dnešných seniorov

Anotácia: Cieľom práce je zistiť ako vidia svojich starých rodičov dnešní seniori, aké majú spomienky na svoju starú mamu, starého otca, ako si spomínajú na kontakty s nimi, v čom si vážia svojich starých rodičov a ako hodnotia ich život. Treba zistiť podrobnosti o kontaktoch s ich vnúčatami a urobiť analýzu podľa pohlavia, vzdelania, typu a socioekonomického statusu rodín detí respondenta. Empirické údaje možno získať kombináciou metód.

Školiteľ: PhDr. Anna Križanová, CSc.
Oponent: prof. PhDr. Peter Ondrejkovič, DrSc.
Katedra: KSOC - Katedra sociológie
Vedúci katedry: PhDr. Anna Križanová, CSc.
Dátum zadania: 28.09.2010
Dátum schválenia: 04.10.2010

PhDr. Anna Križanová, CSc.
vedúci/a katedry

Pod'akovanie

Touto cestou si dovoľujem poďakovať školiteľke diplomovej práce PhDr. Anne Križanovej, CSc. za odborné vedenia diplomovej práce a cenné rady, ktoré mi poskytla pri jej spracovaní.

Osobitné poďakovanie patrí mojim blízkym priateľom a kolegyniam za morálnu podporu a povzbudzovanie.

ABSTRAKT

MELEGOVÁ, Henrieta: *Starí rodičia očami dnešných seniorov*. [Diplomová práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra sociológie. Školiteľ: PhDr. Anna Križanová, CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister (Mgr.). Nitra: FF, 2012, s. 89.

Súčasný poznatky o starých rodičoch, o ich role a vzťahu k vnúčatám neposkytujú dostatočné množstvo informácií v oblasti sociológie. Cieľom výskumu bolo zistiť vnímanie starorodičovskej role a zmapovať vzťah starých rodičov a vnúchat. Obsah diplomovej práce bol rozdelený do štyroch kapitol. V prvej kapitole sme charakterizovali pojem rodina, jeho funkcie a medzigeneračné väzby v nej. V druhej kapitole sme sa zamerali na seniorov. V tretej kapitole sme rozobrali hlavnú problematiku našej práce, a to starého rodiča, jeho rolu a jej typológiu. Charakterizovali sme aj jeho vzťah s vnúčatami a faktory, ktoré ovplyvňujú tento vzťah. Štvrtá kapitola pozostávala z empirického výskumu zameraný na získanie informácií o vzťahu starých rodičov a vnúchat, o tom ako vnímajú seniori rolu starého rodiča, v čom pociťujú zmenu tejto role a o tom ako si seniori pamätajú svojich starých rodičov. Prieskum bol zrealizovaný prostredníctvom kvantitatívnej aj kvalitatívnej metódy. V závere popisujeme získané výsledky, ktoré sme vyhodnotili a analyzovali.

Kľúčové slová: starý rodič, rodina, senior

ABSTRACT

MELEGOVÁ, Henrieta: *Grandparents through the view of contemporary seniors*. [Master Thesis]. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of arts. Department of sociology. Supervisor: PhDr. Anna Križanová, CSc. Degree of qualification: Master (Mgr.). Nitra, 2012. 89 p.

Recent knowledge concerning grandparents, their role and relationship with their grandchildren does not provide sufficient information in the area of sociology. The present research aimed to investigate the perception of the grandparent role and explore the relationship between grandparents and their grandchildren. The content of this diploma work comprises of four chapters. In the first chapter we characterized family as a term, its functions and intergenerational bonds. In the second chapter we focused on the seniors. In the third chapter we analyzed the essential issue of this study, which is the role of grandparent and its typology. We also described the relationship between grandparents and grandchildren as well as the factors influencing this relation. The fourth chapter consisted of empirical inquiry pertained to obtain information firstly, about the relationship of the grandparents and their grandchildren, secondly, about the seniors' perception of the grandparent role and its changes, and thirdly, about the seniors' memories of their grandparents. The survey utilized quantitative as well as qualitative methods. The evaluated and analyzed results are presented in the conclusion of this diploma theses.

Keywords: grandparent, family, senior

OBSAH

Úvod	8
1 Rodina	9
1.1 Vymedzenie pojmu rodina	9
1.2 Premeny inštitúcie rodiny	10
1.3 Medzigeneračné väzby	11
2 Definícia pojmu senior.....	16
3 Rola starého rodiča	19
3.1 Typológia role starého rodiča	22
3.2 Vzťah starých rodičov a vnúčat	24
3.3 Faktory ovplyvňujúce vzťah starých rodičov a vnúčat.....	26
4. Empirická časť	32
4.1 Kvantitatívny prieskum	32
4.1.1 Ciele prieskumu	32
4.1.2 Formulácia hypotéz	32
4.1.3 Metóda prieskumu	34
4.1.4 Výberový súbor	35
4.1.5 Spracovanie výsledkov prieskumu	35
4.1.6 Výsledky prieskumu	36
4.2 Kvalitatívny prieskum	51
4.2.1 Ciele a výskumné otázky	51
4.2.2 Metóda prieskumu	51
4.2.3 Výberový súbor	52
4.2.4 Príprava a realizácia prieskumu	53
4.2.5 Analýza získaných dát	53
4.2.6 Interpretácia výsledkov	54
4.3 Zhrnutie výsledkov	60
Záver	62
Zoznam bibliografický odkazov	65
Prílohy	

ZOZNAM TABULIEK A GRAFOV

Tabuľka 1 Rozdelenie respondentov podľa pohlavia a veku

Tabuľka 2 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie respondentov

Tabuľka 3 Rozdelenie respondentov podľa rodinného stavu

Tabuľka 4 Frekvencia kontaktov starých rodičov a vnúčat

Tabuľka 5 Súvislosť medzi pohlavím vnúčaťa a pohlavím respondenta

Tabuľka 6 Súvislosť medzi pohlavím respondenta a pohlavím dieťaťa

Tabuľka 7 Vzdialenosť bydliska vnúčaťa od respondenta

Tabuľka 8 Súvislosť medzi pohlavím seniora a vzorom pre svoje vnúča

Tabuľka 9 Súvislosť medzi vzdelaním seniora a názorom na autoritu v osobe starého rodiča

Tabuľka 10 Súvislosť medzi vekom seniora a pomocou vnúčaťa pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí

Tabuľka 11 Súvislosť medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťa

Tabuľka 12 Súvislosť medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčatami

Tabuľka 13 Súvislosť medzi vekom respondenta a názorom na to, či má byť starý rodič oporou

Tabuľka 14 Charakteristika účastníkov rozhovoru podľa veku a rodinného stavu

Graf 1 V čom by mali starí rodičia prejavovať podporu, pomáhať a alebo v čom by sa mali podieľať v živote vnúčať

Graf 2 Starý rodič by mal...

Graf 3 Respondent poznal starého rodiča

Graf 4 Či bol starý rodič vzorom

Graf 5 Príležitosti stretnutia starých rodičov a vnúčať

Graf 6 Charakteristika vzťahu starých rodičov s vnúčatami

Graf 7 Symetrická korešpondenčná mapa

ÚVOD

Táto diplomová práca sa venuje jednej z aktuálnych tém v našej spoločnosti a tou sú medzigeneračné vzťahy v rodine. Konkrétne sa práca dotýka problematiky starých rodičov a je uchopená z pohľadu generácie seniorov. Starorodičovstvo, rola starého rodiča a samotný starý rodič je málo preskúmaný. Odborníci sa skôr zameriavajú na vzťah rodičov a ich detí. Vzhľadom k nedostatku slovenských prípadne českých výskumov na túto tému sme sa nemali o čo opierať a na čo naviazať. Z tohto dôvodu sme problematiku diplomovej práce poňali ako sondu do málo prebádanej problematiky, ktorá nám má poskytnúť základnú predstavu o vzťahu starých rodičov a vnúchat, tiež aj o tom ako vnímajú seniori rolu starého rodiča.

Práca sa skladá z teoretickej a empirickej časti. V teoretickej časti sme sa zamerali na vymedzenie pojmu rodina, pričom sme charakterizovali aj jej hlavné funkcie a zmeny, ktoré v nej nastali. Následne sme bližšie charakterizovali medzigeneračné väzby v rodine. Na pomoc nám poslúžila najmä literatúra od poľského autora L. Dyczewskiho. Ďalšia kapitola je venovaná definovaniu a k charakteristike seniora. Záverečná kapitola patrí k najobsiahlejšej kapitole teoretickej časti práce a zaoberá sa rolou starého rodiča. Do tejto časti kapitoly sme zahrnuli aj typológiu roly starého rodiča, ktorú sme čerpali najmä zo zahraničných zdrojov prostredníctvom EBSCO Host, Academic Search Complete. Ďalšie podkapitoly sú zamerané na vzťah starých rodičov a vnúchat, tiež na faktory, ktoré ovplyvňujú tento vzťah. V rámci tejto podkapitoly sme mali možnosť bližšie charakterizovať rolu starej mamy a starého otca.

Posledná kapitola diplomovej práce patrí empirii. V prieskume je pozornosť zameraná na získanie informácií o vzťahu starých rodičov a vnúchat, o tom ako vnímajú seniori rolu starého rodiča, v čom pociťujú zmenu tejto role a o tom ako si seniori pamätajú svojich starých rodičov. Na získanie ucelenejšieho obrazu sme si zvolili metódu kvantitatívnu aj kvalitatívnu. Dotazníková metóda nám pomôže získať základné dáta našich cieľov. Avšak, aby získané dáta netvorili len všeobecné informácie, rozhodli sme sa využiť aj metódu pološtruktúrovaného rozhovoru. V závere prieskumu prinášame zhrnutie našich výsledkov, ktoré môžu predstavovať prvý krok pre lepšiu orientáciu v danej problematike.

1 RODINA

1.1 Vymedzenie pojmu rodina

V odbornej literatúre nájdeme nespočetné množstvo definícií pojmu rodina. Rodina sa však najčastejšie definuje ako „*sociálna skupina zložená z dvoch alebo viacerých osôb žijúcich spolu v jednej domácnosti, ktoré sú spojené manželskými, pokrvnými alebo adoptívnymi zväzkami*“.(Sopóci, 2000, s. 15)

Athony Giddens (1999, s. 156) vymedzuje rodinu ako skupinu osôb, ktoré sú priamo spojené príbuzenskými vzťahmi. Príbuzenské vzťahy vznikajú manželstvom alebo pokrvnými väzbami v otcovskej či materskej línii. Členovia rodiny zdieľajú spoločnú domácnosť a plnia spoločensky uznané a určené role. Ak domácnosť zdieľajú okrem rodičov a ich detí i ďalší príbuzní (napríklad starí rodičia) hovoríme o tzv. rozšírenej rodine. Tzv. nukleárnu rodinu tvoria iba rodičia so svojimi deťmi.

V sociologickom slovníku sa rodina definuje ako „*najdôležitejšia spoločenská skupina a inštitúcia, ktorá je základným článkom sociálnej štruktúry i základnou ekonomickou jednotkou a jej hlavné funkcie sú reprodukcia biologického druhu a výchova, resp. socializácia potomstva, ale i prenos kultúrnych vzorcov a zachovanie kontinuity kultúrneho vývoja*.“(Veľký sociologický slovník, 1996, s. 940)

Rodina ako prvotná a základná socializačná inštitúcia učí dieťa osvojovať si základné návyky a spôsoby správania sa v spoločnosti. Ako socializačný činiteľ pôsobí vo všetkých fázach socializácie, to znamená na všetkých svojich členov (na deti, rodičov či na starých rodičov). Socializáciu možno definovať ako „*vysoko pozitívny proces adaptácie človeka k spoločenskému systému. V tomto procese si jednotlivec osvojuje hodnoty a normy konania, učí sa rozumieť kultúre, preberať a vykonávať spoločenské roly*.“ (Ondrejko, 1998, s. 368). Rodina je prvotnou ekonomickou jednotkou spoločnosti. Uskutočňuje sa v nej deľba práce, hospodárska spolupráca atď. Emocionálna funkcia rodiny je nezastupiteľnou a nenahraditeľnou funkciou. Žiadna iná inštitúcia nedokáže vytvoriť také citové zázemie, pocit lásky, bezpečia a istoty ako rodina. (Sopóci, Búzik, 2006, s. 88) Je nutné poznamenať, že tieto funkcie sa netýkajú iba nukleárnej rodiny, ale výrazne do nich zasahujú aj starí rodičia.¹

¹ Viac v kapitole 3 Rola starého rodiča

1.2 Premeny inštitúcie rodiny

Inštitúcia rodiny prešla počas dejín veľkými zmenami. Tieto zmeny mali vplyv nielen na medzigeneračné vzťahy v rodine, ale aj na jednotlivých členov rodiny a na ich rolu.

Novoveká industrializácia preniesla pracovné miesto z rodiny do továrne a sústredila obyvateľov do miest. Na prelome 19. a 20. storočia začali v priemysle pracovať aj ženy, čím muž prestal byť jediným živiteľom rodiny. Industrializácia priniesla väčšiu spoločenskú a priestorovú mobilitu. (Matoušek, 1997, s. 29)

Konvenčná predstava o úplnej alebo viacgeneračnej rodine je ideálom, ktorý odpovedá končiacej industriálnej dobe. Toffler A. (1990, podľa Matoušek, 1997, s. 31) tvrdí, že žijeme na začiatku nového typu civilizácie, tzv. tretej vlny, vyvolanej rozvojom nových informačných technológií. Rodiny tretej vlny sú miestom, v ktorých sú na prvom mieste individuálne záujmy jej členov. Ak sa spoločnosť značne individualizuje, je logické, že sa táto zmena dotkne aj rodiny. *„V druhej polovici 20. storočia základný referenčný rámec identity muža i ženy a ich životného projektu nemusí nutne tvoriť rodina : orientácia na vlastný, individuálny rozvoj ako konečný cieľ je kultúrne legitímny pre oboch.“* (Možný, 1990, s. 56) Dôsledkom tejto individualizácie vzniká nestabilná rodina s jediným dieťaťom. *„Rodina je dnes vnímaná ako inštitúcia racionálna, pragmatická, funkčne vertikálne hierarchizovaná, kultúrne obmedzujúca a súčasne ako zvláštny svet autenticity spontaneity, prirodzenej rovnosti a emocionality.“* (Možný, 1990, s. 56)

Podľa Francois de Singlyho (1999, s. 89) možno dejiny súčasnej rodiny rozdeliť na dve obdobia, na obdobie od 19. storočia po 60. roky 20. storočia a od 60. rokov po súčasnosť. V prvom období vidí koreláciu medzi vývojom inštitúcie manželstva a zameraním sa na interpersonálne vzťahy. Referenčný model tvoria tri prvky: *„manželská láska, prísna deľba práce medzi mužom a ženou a pozornosť venovaná dieťaťu, jeho zdraviu a jeho výchove“*.

O prísnej deľbe práce píše aj Talcott Parsons v päťdesiatych rokoch 20. storočia. Pri budovaní svojej teórie sa opieral o americkú rodinu päťdesiatych rokov, ktorá zažívala povojnové obdobie. Vedecký obraz Parsonsovej rodiny predstavoval dvojgeneračnú, neolokálnu a nukleárnu rodinu s funkčným delením ženskej a mužskej role. (Možný, I., 2008, s. 51 - 55)

Od 60. rokov nastávajú zmeny, dôsledkom ktorých vzniká tzv. postmoderná rodina. Prechod modernej rodiny k rodine postmodernej sa prejavuje zvýraznením charakteristík prvého obdobia, zameraného na vzťahy. Tieto vzťahy už samy o sebe nemajú hodnotu, pretože slúžia na uspokojenie každého člena rodiny. (Možný, 1990, s. 56)

Rodina je základným prostredím pre život a rozvoj všetkých jej členov a generácií, obzvlášť pre deti a starších ľudí. Od najstaršej a najmladšej generácie rodiny čerpajú základné hodnoty a normy, obracajú sa na nich v prípade ťažkosti, dostávajú od nich pomoc a opateru, aj napriek tomu, že existujú rôzne opatrovateľské a vychovávateľské inštitúcie. Pestrosť a kvalita vnútorných vzťahov v rodine rozhoduje o kvalite života jednotlivých jej členov, ale aj generácií. Zúčastňovaním sa na procese rapídnych zmien je rodina základnou skupinou pre svojich členov. Jej kvalita má rozhodujúci význam pre prežívanie spokojnosti zo života. (Dyczewski, 2002, s.117)

1.3 Medzigeneračné väzby

Vzhľadom k téme našej práce, *Starí rodičia očami dnešných seniorov*, považujeme za dôležité, aby sme si bližšie charakterizovali medzigeneračné väzby, respektíve vzťahy v rodine. Najprv si však zadefinujme termín generácia, ktorá sa používa vo viacerých významoch. Najčastejšie sa však pojem generácia rozumie ako „*súbor tých členov spoločnosti, ktorí sa narodili približne v rovnakom období, najčastejšie v intervale 5 – 6 rokov alebo ako obdobie medzi narodením rodičov v približne rovnakom období a ich potomkov, približne 15 až 30 rokov*“ (Ondrejko, 1998, s. 355)

V sociologickom slovníku pod pojmom generácia nájdeme túto definíciu: „*Generácia je veľká, sociálne diferencovaná skupina osôb, ktorá je spojená dobovo podmieneným štýlom myslenia a jednaní a prežívajú podstatné obdobie svojej socializácie v rovnakých historických a kultúrnych podmienkach.*“ (Geist, 1992, s. 339)

V posledných desaťročiach sa výskumy sústredili hlavne na skúmanie domácností, kohabitácie, plodnosti, postavenia ženy v rámci rodiny, rôznych druhov patológie. Nemali by ale chýbať výskumy týkajúce sa medzigeneračných vzťahov v rámci rodiny, keďže predlžovanie strednej dĺžky ľudského života má za následok dlhšie trávenie spoločného života generácií a medzigeneračných vzťahov v rámci rodiny. Okrem predlžovania ľudského života, sa znižuje aj počet detí v rodine, čím spôsob rodinného života obsahuje čoraz častejšie viac generácií, ale čoraz menej príslušníkov tej istej generácie. (Ondrejko a kol., 2006, s. 38)

Petr Sak (2009) vo svojom článku Vzťahy medzi generáciami, opisuje spoločenskú funkciu mladej a starej generácie. Tento článok presne vystihuje ich úlohu predovšetkým v spoločnosti, ale môžeme si jeho slová premietnuť aj do rodiny. *„Stará generácia má spoločensky konzervovať overené istoty, má byť nositeľom rôznych skúseností a udržiavať v spoločnosti rozmanitosť vnímania reality. Svojím prístupom by mala byť v stálom napätí k snahe mladej generácie problémy, javy a skutočnosti zjednodušovať do čiernobielej podoby.“* Ďalej zdôrazňuje, že staršia generácia pristupuje k zmenám skúmavejšie a váhavejšie, pretože majú oveľa väčšiu skúsenosť so životom. Zmeny vo svete a v spoločnosti im vstupujú do hodnotových a postojových štruktúr. Mladá generácia na rozdiel od staršej vyrastá v období plných zmien. Túžba po zmene sa stáva prirodzenou potrebou a funkciou v živote mladého človeka. *„Práve táto jej potreba a spoločenská vlastnosť je motorom pohybu spoločnosti a predpokladom rozšírenej spoločenskej reprodukcie.“* Úlohou staršej generácie je, aby tlak na zmenu neprekročil svoje hranice, čím by *„hrozila destabilizácia spoločenských subsystémov a celej spoločnosti až na hranicu anómie“* (Sak, 2009)²

Zmeny v spoločnosti a v rodine majú vplyv aj na vzťah generácií. Individualizácia generácii a ich vzájomné vzdialovanie, sa prejavuje v tom, že generácie sa osamostatnia v oblasti bývania, po finančnej stránke či pri voľbe smeru akým sa bude uberať ich život, voľba vzdelávania, profesie, ideológie, náboženstva, voľba životného partnera a spôsobu akým človek trávi svoj voľný čas. Osobné vzťahy, priamosť, rozširovanie rôznych foriem poskytovanej pomoci, smerujú k väčšej intenzite. Tieto javy sa vzájomne dopĺňajú a zmierňujú negatívne následky, ktoré vyplývajú z rozdielov medzi nimi. Na druhej strane dbajú na to, aby individualizácia a rastúca nezávislosť generácií nevedla k vzájomnej izolácii, čo by malo za následok oslabenie alebo aj prerušenie medzigeneračnej väzby. (Dyczewski, 2002, s. 118)

V roľníckej aj v robotníckej rodine sa citový vzťah medzi členmi rodiny veľmi líšil. V mnohogeneračnej roľníckej rodine boli medziľudské vzťahy pomerne chladné a jednotlivci si držali od seba citový odstup. Staršia generácia mala vedúcu úlohu vo všetkých sférach a riadila celý život rodiny. Medzi generáciami dominoval vzťah podriadenosti a nadriadenosti. Tieto vzťahy bránili rozvoju slobodných a spontánných medziľudských vzťahov na pracovisku aj mimo neho, a práve takéto vzťahy sú základom pre vznik a tvarovanie emocionálnych zážitkov medzi rodinnými príslušníkmi.

² Dostupné na internete: <<http://blisty.cz/art/47414.html>>

V minulosti vládla v rodinách prísna disciplína neprejavovania svojich citov. Emócie sa prejavovali vzájomnou oddanosťou v poskytovaní si materiálnej a morálnej podpory. (Dyczewski, 2002, s. 102) V súčasnej slovenskej rodine sa citový život prejavuje v mnohých spoločnosťou schválených podobách. Rodičia, starí rodičia, deti a vnúčatá si bez zábran prejavujú dobrosrdečnosť, kamarátstvo a náklonnosť. Preto nemôžeme hovoriť o oslabení medzigeneračnej väzby v rodine alebo o jej rozpade. Nedá sa ani tvrdiť, že miera jej súdržnosti sa znížila.

Donedávna medzigeneračné vzťahy prejavovali aj istú mieru formality, vzdialenosti, závislosti mladých na starších a sústredili sa hlavne okolo vedenia a rozvoja domácnosti. V dnešnej rodine primárnu úlohu zohrávajú postoje voči jednotlivým členom, vzťahy založené na priamosti, srdečnosti, priateľstve, zodpovednosti za ostatných členov rodiny, ktoré sa sústreďujú hlavne na človeka.

Vzťahy v rodine predstavujú najprirodzenejšie ľudské vzťahy. Sú utvárané každým jednotlivým členom rodiny na základe ich interakcie. V súčasnej dobe sa vzťahy utvárajú predovšetkým na citovom základe. Rodinná väzba patrí medzi výnimočné druhy spoločenských väzieb. Táto väzba je výsledkom fungovania vnútorných a vonkajších síl v rodine, ktoré spájajú jej členov v štruktúrny celok.

Leon Dyczewski (2002, s. 11) definuje rodinnú väzbu ako *„súbor síl, ktoré k sebe priťahujú a spájajú jednotlivých členov rodiny. Tieto sily sú geneticky podmienené, sú výsledkom manželského zväzku, spoločných emocionálnych zážitkov, vzájomnej závislosti a pôsobenia, právnych, náboženských i morálnych faktorov, a tiež z rovnakých postojov voči spoločenským, hospodárskym a kultúrnym podmienkam, v ktorých rodina žije“*. Rodinná väzba je výsledkom množstva objektívnych a subjektívnych faktorov. Spoločný výskyt týchto faktorov je základom pre vznik a tvorbu síl, ktoré prispievajú k tvorbe trvalých vzťahov. Ak urobíme istú generalizáciu, a systematizáciu a zároveň zjednodušíme rôznorodé rodinné vzťahy, v ktorých sa prejavuje a na ktorých sa zakladá rodinná väzba, môžeme ju rozdeliť do troch základných skupín.

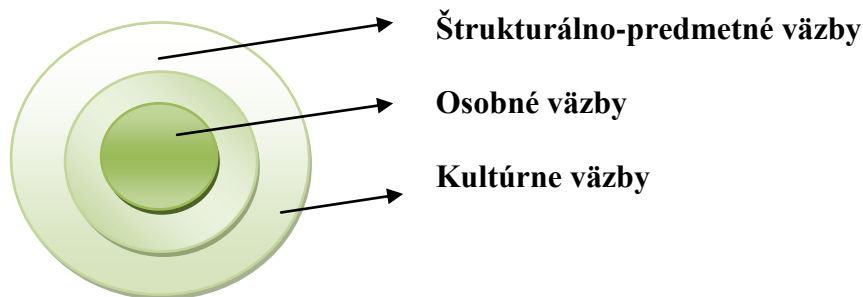
Prvú skupinu tvoria **„štruktúralno-predmetné väzby“**, ktoré vznikajú vzhľadom na štruktúralne rozdiely a úlohu akú jednotliví členovia a generácie zohrávajú v rámci rodiny. Vzťahy sú úzko späté so štruktúrou rodiny a spoluprácou jej členov v oblasti vedenia a rozvoja domácnosti, starostlivosti o deti a ich výchovu, autority rodičov a poskytovania si vzájomnej pomoci. Materiálnym zázemím je spoločné bývanie a statok.

Ďalší druh vzťahov medzi členmi a generáciami predstavujú „**osobné väzby**“. Ich súčasťou sú myšlienky, city, túžby, aspirácie, činy, čiže postoje ktoré voči sebe prejavujú jednotliví členovia rodiny. Priamosť týchto kontaktov a citových vzťahov spája členov rodiny takým spôsobom, ktorý nie je možné dosiahnuť v priemyselnej výrobe, v službách, kde pracovná disciplína, konkurencia, rutina, neumožňujú spontánne prirodzené reakcie, obmedzujú priamosť a srdečnosť. Tieto rodinné vzťahy sú v úzkom vzťahu s štruktúralno-predmetnými.

Do tretej skupiny rodinných vzťahov patria „**kultúrne väzby**“. Rodina má svoje hodnoty a normy, určité vzorce správania, spoločnú históriu, vízie do budúcnosti. V niektorých rodinách je táto väzba natoľko bohatá na obsah, silná a samostatná, že mohli by sme hovoriť o existencii, výskyte, špecifickej kultúre v rámci jednej rodiny. V ostatných rodinách je táto väzba obsahovo chudobná a slabá a je ťažké všimnúť si špecifické prejavy kultúrneho dedičstva v oblasti hodnôt, noriem, spôsobu chovania sa, správania.

Každý z vyššie uvedených druhov väzby je potrebný pre trvalosť a správny vývoj rodiny a hlavne pre správny vývoj jej členov a pre ich spokojnosť z rodinného života. (Dyczewski, 2002, s. 15-17)

Rodinné väzby:

Graf1 podľa Dyczewski (2002, s. 17)

Rodina bola dlhú dobu jediným miestom, kde sa mohla prejavovať medzigeneračná solidarita³, v ktorej rodičia deťom poskytli stravu a domov, a tým im ich starostlivosť vrátili.

V súčasnosti starostlivosť do istej miery preberá sociálny systém, ale rodina i naďalej zostáva dôležitým miestom prejavovania solidarity. Môžeme rozlíšiť tri typy poskytovania pomoci medzi generáciami: finančná pomoc, pomoc v domácnosti a sociálna pomoc. Finančnú pomoc využívajú najmä deti, výpomoc v domácnosti a sociálna pomoc funguje medzi generáciami vo všetkých smeroch. (Montoussé, Renouard, 2005, s. 286-287)

Meniaca sa spoločnosť a rodina podliehajúca premenám si vyžadujú nové podoby medzigeneračného spolunažívania a nové podoby solidarity mladých a starších generácií. Individualizácia a solidarita v rodine nestoja voči sebe. Vedia sa perfektne dopĺňať. V súčasnej rodine sa už jasne vytvára kultúra solidarity namiesto kultúry vzájomnej závislosti alebo podriadenosti.

³ Medzigeneračnou solidaritou v podobe tzv. emocionálnej solidarity, ktorá je vyjadrená prevažne ako psychická podpora v rodine, zaoberá Ivo Možný. Výsledky výskumu s názvom Medzigeneračná solidarita prezentujú predovšetkým mieru a povahu solidarity medzi dcérami, matkami a babičkami v ČR. Dostupné na internete: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_155.pdf

2 Definícia pojmu senior

Pojem senior vyjadruje neutrálny termín, ktorý nahrádza alebo zastrešuje iné terminologické vymedzenia. Tieto vymedzenia vznikli na pôde rôznych vedných disciplín na označenie jedinca staršieho vekového obdobia. To znamená, že seniori predstavujú sociálnu skupinu, pre ktorú neexistuje jednotná hranica.

Ako synonymum k termínu senior môžeme považovať termíny staroba alebo starší jedinec. Jandourek (2001, s.237-238) vymedzuje starobu ako fázu, ktorá nastáva po skončení ekonomickej činnosti človeka a je sprevádzaná fyzickými a duševnými zmenami. Na spoločenskej zvyklosti sa zakladá označenie „starý človek“.

Súčasná spoločnosť považuje za starého človeka (seniora) toho jedinca, ktorému vzhľadom na jeho kalendárny vek vznikol nárok na starobný dôchodok. A práve preto, je každý starobný dôchodca považovaný za starého človeka. Odchod do dôchodku je považovaný za začiatok staroby. (Haškovcová, H., 1990, s. 21-22) *„Stanovením určitého veku, v ktorom jedinec prestáva byť angažovaný v pracovnom procese a začína poberať starobný dôchodok, sa ustanovila jasná sociálna definícia staroby. Tento akt vytvoril zvláštnu sociálnu kategóriu, kategóriu starých osôb, definovaných ako závislá skupina, ktorých členovia by už nemali pracovať, ale naopak potrebujú ekonomickú a spoločenskú asistenciu, ktorú majú poskytovať mladší členovia spoločnosti“* (Rabušic, 1995, s. 143).

Starnutie človeka je chápané ako nezvratný biologický proces, ktorý začína dňom narodenia. Starnutie je prirodzeným procesom, ktorý zachytáva celé bio-psycho-sociálno-duchovné spektrum jedinca. Tento proces nazývame starobou. *„Kým starnutie je zákonitý biologický proces, staroba je posledným obdobím života a je vždy zakončená smrťou.“* (Krajčík, 2000, s.20)

Staršie vekové obdobie so sebou prináša obdobie najväčších životných kríz. Senior stráca určité sociálne úlohy, menia sa jeho perspektívy a hodnotový systém. V tomto období je starší jedinec konfrontovaný stále chudobnejším sociálnym prostredím. Vzťahy v živote starších ľudí hrajú veľmi dôležitú rolu. Rozvoj vzťahov vo vnútri rodiny sa považuje za dôležitú stratégiu adaptácie na starnutie a starobu. (Sýkorová, 2007, s. 46). Rodina a rodinné vzťahy sú pre seniora dôležité i z dôvodu, že si tu môžu uplatniť svoju rolu starého rodiča a cítiť sa ešte užitočným.

Najčastejšie sa v našej spoločnosti senior identifikuje pomocou veku. Podľa môjho názoru použiť pojem senior a myslieť tým na všetky osoby staršie ako 60 rokov je príliš zavádzajúce. Na osoby staršie ako 60 rokov nemožno nazerať rovnako.

Preto sa pri periodizácii ľudského života jednotliví autori rozchádzajú, pričom používajú rôzne spôsoby na určenie seniorského veku.

Najpresnejším spôsobom na vymedzenie veku je celý dátum narodenia. (Dopita, 2005, s. 34) Nazýva sa chronologický vek alebo kalendárny vek. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) prijala takéto chronologické delenie staroby:

- čiastočná staroba 60 – 74 rokov,
- vysoký vek 75 – 89 rokov,
- dlhovekosť 90 rokov a viac. (Balogová, 2005, s. 10)

Vek však nevyjadruje len biologický dátum, ale aj dátum sociálny. Preto sa rozlišuje biologický, sociálny a psychologický vek. Biologický vek uvádza individuálnu pozíciu jedinca s aspektom na potencionálnu dĺžku života. Sociálny vek vymedzený rolami individua s ohľadom na ostatných členov spoločnosti, ktorého je súčasťou. Psychologický vek je určený ako miera behaviorálnej kapacity individua potrebná k adaptácii na meniace sa požiadavky. (Dopita, 2005, s. 34)

Karl Mannheim, ktorý patrí k sociológom generácie tvrdí, že tvorcom generácie je sociálny obsah. „Prvé, čo je pri pohľade na určitú generačnú jednotu nápadné, je d'alekosiahla príbuznosť obsahov, ktoré naplňajú vedomie jednotlivcov. Význam obsahov nespočíva - sociologicky videný- len v ich konkrétnej významovej náplni, ale i vo fakte, že viažu, jednotlivca ku skupine, že pôsobia socializačne.“ (Mannheim, 2007, s.31) K Mannheimovej teórii o generáciách prispel v 60. rokoch štrukturálne funkcionalistický model generácií, reprezentovaný predovšetkým T. Parsonsom. Parsons svoju teóriu spájal s mechanizmami adaptácie a „ventilu“, jeho prístup chápali generácie ako vekové skupiny reflektujúce odlišným spôsobom disproporcie a napätím v spoločenskom živote.

Poučení Karлом Mannheimom sa pokúsime súčasných seniorov charakterizovať podľa sociálneho obsahu, tzn. podľa sociálnych zmien a procesov, ktorými je táto generácia spojená.

Súčasných seniorov môžeme demograficky vymedziť zhruba vekovým ročníkom narodených 1925-1950. *Táto generácia prežila významné historické udalosti. Boli objektom aj subjektom rôznych technologických inovácií, zmien životného štýlu a významných spoločenských procesov.* (Sak, 2009, s. 4)

Osud tejto generácie bol z politického hľadiska jedinečný v každej životnej fáze. Starší seniori prežili vo svojom detstve nástup fašizmu a hrôzy svetovej vojny.

V auguste 1944 boli účastníkmi „Slovenského národného povstania“ a vo februári 1948 „Februárového puču“. Ako stredná generácia naplňovala 60. roky originálnym obsahom a bola generačným subjektom „Pražského jara“. Ďalším spoločenským prevratom, na ktorom sa táto generácia podieľala, bola „Nežná revolúcia“ v roku 1989.

Generácia dnešných seniorov bola prelomovým subjektom emancipácie žien. Ženy tejto generácie ešte v plnom rozsahu naplňovali rolu matky ženy podľa tradičného modelu patriarchálnej rodiny. K tomu sa však pripojili aktivity pracovného procesu, ktoré sú spojené i s rozvojom vzdelanosti. Ekonomická aktivita a vzdelanosť žien má za následok fenomén rozvodu a jeho masívny rast. Rozvod samozrejme existoval a bol možný už aj u predchádzajúcich generáciách, ale jednalo sa o marginálny sociálny jav. Súčasní seniori sú tiež prvou generáciou, u ktorých došlo k novému vybaveniu domácností a materiálnemu zázemiu života. Pre bežnú domácnosť sa stal samozrejším splachovací záchod, kúpeľňa, automatická pračka, chladnička či televízor. (Sak, 2009, s. 8)

Rodina a spoločnosť spája v sebe veľa generácií, čím patria medzi bohaté no pomerne komplikované prostredia. Prostredníctvom starších ľudí sa rodina, jednotlivec a spoločenstvo môže vrátiť do minulosti. Využívajú ich skúsenosti a múdrosť, používajú ich duchovné a materiálne dedičstvo. Pozerajú sa na všetko čo zažili a videli s odstupom času, nadhľadom a reflexiou, vyvodené závery porovnávajú so súčasnosťou a minulosťou, varujú pred omylmi.

V dnešnej dobe spoločnosť vynakladá veľké úsilie na predlžovanie života starších a snažia sa im zabezpečiť čo najlepšiu zdravotnú starostlivosť. Rozvoj zaznamenávajú aj služby ktoré majú starším zabezpečiť ich potreby, nakoľko keď je finančne nezávislý je ich perfektným spotrebiteľom. Bohužiaľ, zabúda sa na to, že najdôležitejšou potrebou staršieho človeka je nepretržitý a dobrý kontakt s druhým človekom, najmä s blízkymi mu ľuďmi, čiže rodinou. (Dyczewski, 2002, s. 123-127)

3 ROLA STARÉHO RODIČA

„Pojem rola býva najčastejšie definovaný ako suma očakávaní voči nositeľovi príslušnej sociálnej pozície, respektíve ako očakávanie spojené s jeho správaním.“ (Ondrejko, 1998, s. 366)

Veľký sociologický slovník (1996, s. 943) definuje rolu ako očakávaný spôsob správania, ktorý je viazaný na určitý sociálny status. V sociologickom zmysle rozumieme role ako apriórne určené správanie. Rolu možno chápať v trojjedinosti sociologického neosobného aspektu sociálnej pozície, sociálnej psychológie štruktúrneho aspektu (sociálna interakcia) a individuálneho psychologického aspektu osobne prežívanej činnosti. (Veľký sociologický slovník, 1996, s. 943)

Človek vo svojom živote vždy hrá nejakú rolu, ktorá vyplýva z osobnosti jedinca, z danej situácie, z pozície spoločnosti a charakteru skupiny, v ktorom jedinec žije. Rolou potom veľmi zjednodušene rozumieme *„také jednanie, ktoré naplňuje to, čo okolie očakáva od človeka v danej pozícii“*. (Cibulec, 1980, s. 48) Podľa T. Parsonsa a R.K. Meada hrajú jedinci role, ktoré môžu byť prirovnané k divadelným rolám. Herec v divadle interpretuje osobitným poňatím záväzne formulovaný text. Podobne jedná aj sociálny aktér. To znamená, že jedná spôsobom sebe vlastným, aby naplňoval očakávania druhých. Jedným z prínosom teórie symbolickej interakcie je pochopenie, že *správanie nie je len dôsledkom vonkajších síl, ale aj výsledkom aktívneho snaženia sa jednotlivca chrániť a zlepšovať sebapoňatie*. (Montoussé, Renouard, 2005, s. 101) Pre Goffmana, hlavného predstaviteľa etnometodológie, sociálne role nie sú danosťou, ktorej sa musia aktéri podriaďovať. Etnometodológovia vychádzajú z predpokladu, že základ všetkého spoločenského tvoria medziľudské vzťahy. Závěry výskumov poukazujú na to, že sa rola počas interakcie pretvára v závislosti na vzájomných očakávaniach jednotlivých partnerov. (Montoussé, Renouard, 2005, s. 101-102)

Rola starého rodiča je jedna zo sociálnych rolí, ktorá sa naplňuje v rámci rodiny, je jedinečná a má špecifické charakteristické znaky. *„Vo všeobecnom povedomí vidíme svoju babičku a dedka ako hlboko zreých ľudí so šedivými vlasmi, múdrych a pokojných, na ktorých sa celá rodina obracia v otázkach, s ktorými si nevedia rady. Vnúčatá sa k nim správajú úplne inak ako k svojim rodičom, majú k nim úctu, cítia sa s nimi dobre a vyhľadávajú ich ako výraznú emocionálnu podporu.“* (Matějček, Dytrych, 1997, s. 23).

Zájmom o oblasť vzťahov medzi najstaršou a najmladšou generáciou v rodine vznikla snaha o definovanie role starého rodiča a o vytvorenie jej koncepcie. Väčšina autorov vo svojich štúdiách pripúšťa zložitosť definovania role starého rodiča pričom niektorí upozorňujú aj na istú vágnosť v definícii role starého rodiča v rodine. V slovenskej odbornej literatúre nie je rola starého rodiča príliš rozpracovaná a výskumami identifikovaná. Triadó et al. (2005, s.101-121) charakter role starého rodiča treba skúmať v rámci sociálneho, kultúrneho, rodinného i individuálneho.

Podľa Vágnerovej (2007, s. 425) „*rola starého rodiča je biologicky podmienená, je neselektívna a má trvalý charakter. Človek túto rolu získava, bez toho, aby sám mohol jej vznik nejako ovplyvniť. Rola starého rodiča je jednou z tých, ktoré potvrdzujú vlastné starnutie. Z dôvodu môže byť akceptovaná i s negatívnymi alebo ambivalentnými pocitmi.*“

Pri vymedzení obdobia starorodičovstva je možné sa prikloniť k názoru Strašíkovej (2004; podľa Balogová, Žurmanová, 2009, s. 82) a za starorodičovské obdobie možno považovať stredný zrelý vek a rannú starobu. Samozrejme tento vek nemusí byť pravidlom. To znamená, že sa jedná o vekovo veľmi heterogénnu skupinu ľudí. Podľa Dopitu (2005, s. 36) starorodičovstvo ako jedna zo sociálnych rolí nemusí vždy vyvolať asociáciu staroby.

V 40.-50. rokoch 20. storočia nastáva zmena v starorodičovskej role. Dnešní starí rodičia boli liberálnymi rodičmi a ich vzťah s deťmi bol ovplyvnený uvoľnenou situáciou v 60. rokoch minulého storočia.

Vágnerová (2007, s. 282-283) vo svojej knihe uvádza štyri typické znaky role starých rodičov:

1. *posúva generačnú príslušnosť jedinca* (tento znak sa vzťahuje na narodenie prvého vnúčaťa);
2. *neprináša priamu zodpovednosť a jednoznačne vyjadrenú povinnosť k narodenému vnúčaťu*, starí rodičia vo svojej role nemajú rovnaké práva a povinnosti ako rodičia;
3. *potvrdzuje normalitu rodiny*, pretože splňa určité sociálne očakávania, je súčasťou generality.

Ako každá životná rola, tak aj rola starého rodiča má svoje prednosti i nedostatky, ktoré sú spojené väčšinou s vekom jedinca, jeho pohľadom na svet a životnými skúsenosťami. Odovzdávanie životných skúseností je považované za významnú funkciu starých rodičov.

„Starí rodičia by mali zastávať rolu poradcov, ktorí svojimi životnými skúsenosťami, triezvym pohľadom na kritické situácie, životnou filozofiou, nasiaknutou múdrosťou, pomáhajú upevňovať rodinné vzťahy i zlepšovať celkovú atmosféru.“ (Cibulec, 1980, s. 53)

Podľa Matějčka a Dytrycha (1997, s.24) starí rodičia významne prispievajú aj k plneniu základných funkcií rodiny. Starí rodičia môžu ovplyvňovať ekonomickú situáciu mladej rodiny, či už pozitívne alebo negatívne. Môžu zasahovať do výchovy svojich vnúchat posilňovaním noriem určených rodičmi. Mnoho štúdií sa zaoberá výchovnou funkciou starých rodičov, a to najmä v zahraničí. Mnoho príspevkov o starorodičovstve sa týka situácie o starých rodičoch ako vychovávateľov a opatrovateľov preberajúcich starostlivosť o vnúčatá. Z tohto hľadiska potom rozlišujú starých rodičov ako:

1. plne nahradzujúcich rodičov – v prípadoch, keď rodičia nemôžu, nechcú sa o svoje dieťa postarať, napríklad po úmrtí rodičov, upadnutí do drogovej závislosti, pri chronicky ťažkej chorobe, alebo po opustení dieťaťa
2. doplňujúcich rodičovskú starostlivosť počas ich plnej zamestnanosti
3. doplňujúcich rodičovskú starostlivosť počas ich zamestnania na polovičný úväzok alebo iba príležitostne. (Šimová, 2002, s. 210)

Výchova vnúchat starými rodičmi môže vyústiť aj do problémov. *„Zmiešaním vplyvov a väzieb na dieťa prelína sa starostlivosť, stierajú sa hranice medzi rolovými úlohami a zasahujú sa do postojov a správania, najmä ak sa pri týchto procesoch uplatňujú tradičné autoritatívne postoje staršej generácie na úkor rodičov dieťaťa.“ (Hrozenská, Marková, 2006, s.154)* Starí rodičia si často berú pod svoju ochranu vnúčatá a vychovávajú ich podľa svojich predstáv, ktoré nemusia byť totožné s predstavami rodičov.

Starí rodičia môžu v rôznej miere vstupovať svojimi názormi a postojmi do emocionálnej stability rodiny, svojho dieťaťa a jeho partnera, taktiež aj svojich vnúchat. V rodinnej kríze, ako je napríklad rozvod, dlhodobá nezamestnanosť, ovdovenie, tehotenstvo mladistvej príbuznej a podobne, poskytujú starí rodičia pomoc svojim dospelým deťom a viac zasahujú do života svojich vnúchat. Starí rodičia slúžia ako vyjednávači, ktorí stabilizujú vzťah medzi vnúchatami a ich rodičmi. Sú zdrojom hodnôt. Matějček a Dytrych (1997, s.24) uvádzajú ešte jednu funkciu starých rodičov, s ktorou sa však málo krát môžeme stretnúť v literatúrach. Je to funkcia stretnutia sa, prijatia a chápania smrti v živote. Prítomnosťou starých rodičov sa odtabuizovávajú mýty o umieraní a smrti. Dieťa vidí, že starší jedinec niekedy zoslabne a potrebuje pomoc. Dieťa môže prežívať rytmus života, polaritu medzi narodením a smrťou, čím sa prestáva báť smrti. Počas života so svojimi starými rodičmi naopak, zažíva plnosť života. (Hrozenská, Marková, 2006, s.155)

3.1 Typológia role starého rodiča

So záujmom o starorodičovstvo vzniká i snaha nájsť, definovať a zovšeobecniť určité podobnosti v správaní, štýle a v starorodičovskej role.

Jedným z prvých pokusov vytvoriť typológiu role starých rodičov je typológia od Neugartena a Weinsteina z roku 1964. Navrhli päť odlišných typov starých rodičov:

1. „formálny starý rodič“ - starý rodič s vnúčaťom udržuje pravidelný kontakt, jednoznačné hranice k funkcii rodičov, záujem o vnúčatá, nízky emocionálny vzťah,
2. „neformálny starý rodič“ - spoločné trávenie voľného času, emocionálny vzťah,
3. „náhradný rodič“ – starý rodič sa identifikuje s rolou rodiča, preberá výchovu dieťaťa
4. „rola učiteľa“ - starý rodič predstavuje zdroj rodinnej múdrosti a rozvážnosti,
5. „dištancujúci sa starý rodič“ – starý rodič sa drží v úzadí a s vnúčaťom sa stretáva zriedka. (Barranti, 1985, s. 345).⁴

Wood a Roberts v roku 1976 navrhli významnú klasifikáciu, kde za kľúčové body pri rozlišovaní rôznych typov rol starých rodičov považovali orientáciu starého rodiča na sociálny či osobný aspekt tejto role. Na tomto základe potom definovali štyri typy rol starého rodiča. Prvý typ starých rodičov sú k vnúčaťu zhovievaví a priateľskí pričom sa zaoberajú mravným vývojom vnúčaťa a prenosom hodnôt. Sociálna a osobná zložka je v tomto prípade rovnomerne rozložená. „Symbolický typ“ starých rodičov má nízke skóre v osobnej dimenzii a vysokú v sociálnej. Starí rodičia sa zaoberajú morálnym vývojom dieťaťa. „Individualizovaný typ“ starých rodičov sa vyznačuje dôrazom sa vzťah s vnúčaťom. „Zdržanlivý alebo vzdialený typ“ starých rodičov je charakteristický menej častým kontaktom. (Barranti, 1985, s. 343-352)

Kornhaber a Woodward (1981; podľa Baratti, 1985, s. 345) na základe rozhovorov a projektívnych kresieb identifikovali päť rol starých rodičov z perspektívy vnúčať:

1. Historik: starí rodičia poskytujú historické, kultúrne, rodinné chápanie minulosti
2. Radca: starí rodičia podávajú múdrosť, učia deti pracovať s pravidlami života a prehĺbiť pohlavnú identitu
3. Vzor: poskytnúť vzor pre budúcu rolu starých rodičov, starnutie a rodinné vzťahy
4. Čarodejník: starí rodičia sú magickými pre vnúčatá, rozprávajú príbehy a rozvíjajú detskú fantáziu

⁴ Na výskume sa zúčastnilo 70 párov starých rodičov

5. Vychovávateľ: najzákladnejšia funkcia starých rodičov

Z novších výskumov uvádzame typológiu M.Muellorovej a A.Gauthierovej⁵. Na základe indikátorov ako sú autorita a disciplína, priamy kontakt, inštrumentálna pomoc, intimita a zdieľanie činnosti, Margaret Mueller s kolegami identifikovali päť typov starých rodičov. Prvým typom sú „*ovplyvňujúci starí rodičia*“. Žijú v uzavretom rodinnom systéme, s vnúčatami majú pravidelný kontakt a majú s nimi dôverný vzťah. Autorita a disciplína sú súčasťou ich starorodičovskej role. Vnúčatám pomáhajú pri hľadaní zamestnania, finančne ich podporujú.

Druhým typom sú „*podporujúci starí rodičia*“. S vnúčatami sa starí rodičia stretávajú zriedka a v živote vnúčat sa neprejavujú ako autorita vyžadujúca si disciplínu.

Tretím typom sú „*pasívni starí rodičia*“. Tento typ starého rodiča vyvíja malú aktivitu na zapojenie sa do života svojich vnúčat. Sú charakterizovaní ako priatelia svojich vnúčat. Štvrtým typom sú „*starí rodičia orientovaní na autoritu*“. Interakcia s vnúčatami je na úrovni pasívneho starého rodiča, ale prevažuje priamou interakciou. Autorita je centrálnym vymedzením hrania role takto orientovaného starého rodiča.

Posledným typom sú „*odlúčení starí rodičia*“, ktorí sú najmenej zapojení do života svojich vnúčat. (Mueller et al, 2002; podľa: Dopita, 2002)

Anne Gauthier (2002, s.295-307) sa vo svojom kvalitatívnom výskume zaoberala identifikovaním faktorov, ktoré ovplyvňujú rolu starých rodičov. Sú nimi sociokultúrne prostredie, rodinné hodnoty, čas a energia venovaná rodine a vnímanie mladosti. Uvedené faktory svojím pôsobením vytvárajú tri typy starých rodičov.

1. Starí rodičia ako *subdodávateľia vzdelania*, ktorí majú tendenciu zastupovať rodičov. Títo starí rodičia väčšinou pochádzajú z pracujúcej alebo strednej sociálnej triedy a majú pocit, že sa v iných seniorských rolách nemôžu uplatniť. Frekvencia kontaktov s vnúčatami je rôzna, najčastejšie dvakrát až trikrát v týždni, niekedy aj každý deň. Majú tendenciu zasahovať do štruktúry času vnúčat a domácich aktivít. V rodine sú uplatňované ekonomické stratégie, kde vedúcimi osobnosťami sú starí rodičia.

2. Druhým typom sú starí rodičia *špecialisti*. Sú spravidla príslušníkmi strednej a hornej spoločenskej triedy. Vzťahy s vnúčatami sú založené na menej častých kontaktoch. Objavuje sa názor, že špecialisti sú typmi, ktoré organizujú a zaplňujú čas vnúčatám prostredníctvom silnej sociálnej integrácie v rôznych združeniach.

⁵ Výskum bol realizovaný v USA štáte Iowa

Tento aspekt je zaujímavý, pretože umožňuje sledovať nakoľko sa starí rodičia zameriavajú na svoje vnúčatá a nakoľko na vlastný život. Zvlášť starí rodičia (babičky) zo strednej triedy sú veľmi aktívne v budovaní kariéry svojich vnúcat.

Anne Gauthier rozlišuje dva typy vzťahov „starých rodičov špecialistov“ s vnúcatami.

a) *Spolkoví špecialisti*. Starí rodičia sa zameriavajú na pomoc vnúcatám s domácimi prácami a organizujú ich voľno časové aktivity. Silná sociálna integrácia a participácia je pre nich dôležitým postojom, ktorý je treba u mladých ľudí rozvíjať.

b) *Špecialisti na pôvod*. Sú to starí rodičia, ktorí majú dôverný vzťah k svojim koreňom, k svojej minulosti, k svojmu pôvodu, zvlášť, keď ich deti žijú v zahraničí a tam vyrastajú aj ich vnúčatá. Jedná sa často i o starých rodičov, ktorí sú vo svojom živote už sami.

3. Tretím typom sú *pasívni starí rodičia*. Svoje vnúčatá navštevujú len jeden až dvakrát za rok. Aj v tomto prípade Gauthier píše o dvoch typoch pasívnych starých rodičov.

a) *Quasi absentujúci starí rodičia* sú tí, ktorí nenavštevujú svoje vnúčatá, pretože majú veľký počet detí a aby neuprednostňovali vzťahy s niektorými, tak nenavštevujú nikoho.

b) *Absentujúci starí rodičia* sa dlhší čas nevideli so svojimi vnúcatami, rozvracajú vzťah so svojimi deťmi a s deťmi zo strany partnera. (Gauthier, 2002, s.295-307)

Uviedli sme niekoľko typológií od rôznych autorov. Ak porovnáme tieto typológie dospejeme k záveru, že uvedené typológie sa do veľkej miery zhodujú.

3.3 Vzťah starých rodičov a vnúcat

Štúdium vzťahov starých rodičov a vnúcat zaznamenáva rastúci záujem odborníkov. Dôvodom je vznik nových typov rodín, demografické zmeny, ako zníženie pôrodnosti a úmrtnosti, vyššia dĺžka života a starnutie obyvateľstva. Tieto zmeny priniesli novú koncepciu rol starých rodičov a vnúcat.

Starí rodičia sú dôležitou súčasťou rodiny, pretože poskytujú alternatívnu starostlivosť o deti a slúžia ako vzor pre vnúčatá. „*Medzigeneračné premostenie starých rodičov a vnúcat je pozitívom, kedy mladí môžu čerpať zo životnej autopsie, životnej múdrosti, trpezlivosti i láskavosti starorodičovskej generácie.*“ (Balogová, Žumárová, 2009, s. 73)

Zapojenie starých rodičov do starostlivosti o deti tvorí neoddeliteľnú súčasť rodinnej väzby. Podľa Evy Šimovej (2002) rola starého rodiča nenahrádza rodičovstvo. Význam starých rodičov vidí v ich komplementárnej funkcii.

„Schopnosť tolerancie, trpezlivosti, dostatku času pri prejavení pozitívneho záujmu o potreby detí, odvaha pochváliť a povzbudiť do lepších výkonov, oceniť aktivity, z hľadiska rozvoja tiež dôležité, ktoré si môžu rodičia nevšimnúť – to sú nevyčerpané príklady toho, v čom všetkom môžu starí rodičia dopĺňovať rodičov“ (Šimová, 2002, s. 212-213).

Vplyv starých rodičov na dieťa narastá vo chvíli, keď má dieťa problémy a má pocit, že mu rodičia nevenujú dostatok pozornosti. Starí rodičia majú viac času si vypočúť problémy a odpoveď si premyslieť, zvážiť pre a proti. Starí rodičia síce môžu poradiť, ale je dôležité, aby nezasahovali do kompetencií rodičov. (Žumárová, 2009, s. 464)

Postoj starých rodičov k vnúčatám je viac emocionálny ako postoj rodičov. Starí rodičia sú pokojnejší, majú menej záujmov, a preto sa vnúčaťu ochotne venujú. Starí rodičia podporujú rozvoj inej zložky identity ako rodičia. Zdôrazňujú iné vlastnosti a prejavy dieťaťa. Deti sú vo vzťahu k nim inak definované a vnímané. Starí rodičia sú menej kritickí a viac sa stotožňujú s vnúčaťom. Poskytujú tiež inú sociálnu skúsenosť ako rodičia, pretože majú inú rolu a v rámci svojich sociálnych rolí sa správajú inak. Kladú väčší dôraz na hodnoty, normy a prostredníctvom svojich skúseností a spoločných aktivít odovzdávajú vnukom určitú tradíciu. (Vágnerová, 2007, s. 338)

Nielen starí rodičia môžu byť pre vnúčaťu oporou. Skrz vnúča sa starým rodičom dostáva veľa nových stimulov, ktoré sú väčšinou spojené s príjemnými pocitmi. Príval radosti a energie môže byť pre starých rodičov silným motivačným faktorom pre život. *„Vnúčaťu dávajú starým rodičom možnosť uspokojovať potreby, a to potrebu stimulácie, zmysluplného sveta, citovej istoty, identity i výhľad do budúcnosti, teda otvorenej budúcnosti. Tieto potreby sa môžu u starých rodičov ozývať akútnejšie ako vo vlastnej fáze rodičovstva.“* (Matějček, 1992, s. 101). S touto potrebou súvisí aj potreba orientácie v novej role. Starí rodič sa ocitá v novej životnej situácii, v ktorej sa učí poznávať novú životnú rolu. Toto obdobie je sprevádzané silnými emočnými prežitkami, čím sa naplňuje uspokojenie potreby citového vzťahu. Narodenie vnúčaťa má veľký význam, pretože súvisí s potrebou sebarealizácie. Podľa Vágnerovej (2007, s. 284) narodenie zdravého vnúčaťa potvrdzuje kontinuitu a kvalitu rodu, a tým aj starého rodiča.

Starým rodičom je veľmi ťažké vyrovnať sa s tým, že im ubúda fyzická sila, objavujú sa zdravotné ťažkosti a pamäť im už neslúži. Preto je dôležité, že prostredníctvom vnúčaťu starí rodičia nadobúdajú pocit, že sú vo svete ešte užitočnými a môžu ostatným ešte stále pomáhať. Čas strávený s vnúčaťami prináša starým rodičom energiu.

Prítomnosť vnúčat v živote starých rodičov im pomáha zmieriť sa a prijať doterajší prežitý život. Vnúčatá majú väčšinou pre starých rodičov obrovský význam, často sa stávajú zmyslom ich života. (Žumárová, 2009, 464)

Vzťah starých rodičov a vnúčat je veľmi krehký a je nutné ho opatrovať a pestovať. Ako v každom vzťahu i tu platí, že sa môže nielen brať, ale musí sa aj dávať. Ani vzťahu vnúčat a starých rodičov sa nevyhýbajú hádky či konflikty, ale vyriešením týchto nedorozumení pomáha vzťahy vyjasniť. Môže nastať aj situácia, keď ich priebeh neovplyvnia starí rodičia ani vnúčatá. Napríklad keď je vzdialenosť bydliska vnúčat a starých rodičov príliš veľká a osobný kontakt je len zriedkavý, čím môže dôjsť k odcudzeniu vo vzťahu. Ďalším nemalým problémom je situácia, keď dôjde ku konfliktu medzi starými rodičmi a rodičmi vnúčat. (Žumárová, 2009, s. 465)

V mnohogeráčnej rodine sa citový život sústreďuje okolo vnúčat. Upútavajú na seba pozornosť rodičov aj starých rodičov, čím spájajú generácie. V mnohých prípadoch starí rodičia trávajú s vnúčatami oveľa viac času ako ich zaneprázdnení rodičia. Preto sú starí rodičia vo svete pracovne preexponovaných rodičov, oporou a pomocnou rukou.

3.3 Faktory ovplyvňujúce vzťah starého rodiča a vnúčat

Ak uvažujeme nad tým, čo formuje rolu starého rodiča hovorí Silverstein et al. (2003; podľa Marhánková, 2009, s.12) o tom, že *„typ a miera zapojenia starých rodičov je odvodená od kultúrnych noriem, ktoré posilňujú alebo zľahčujú rolu starého rodiča, rovnako tak ako od socioekonomických aspektov organizácie spoločnosti, ktoré podporujú alebo bránia možnosti zapojenia sa starých rodičov“*.

V živote vnúčat môžu starí rodičia plniť rôzne funkcie, ktoré sú ovplyvnené rôznymi faktormi. K faktorom, ktoré ovplyvňujú interakciu starých rodičov a vnúčat sú napríklad pohlavie, vek, vývojová etapa vnúčat, vzdialenosť, rodinné tradície a zvláštnosti (pôvod, etnická a náboženská príslušnosť), prevažujúci typ výchovy v rodine a mnohé ďalšie faktory. Pokiaľ chceme skúmať vzťah starých rodičov a ich vnúčat, je potrebné, aby sme na tieto faktory nezabudli.

Podľa Barattiho (1985, s. 346) k hlavným faktorom, ktoré vplyvajú na vzťah starých rodičov a vnúčat sú:

- a. vek, pohlavie a rodinný stav;
- b. socio-ekonomické premenné, vzdelanostná úroveň, finančné prostriedky;
- c. štruktúra rodiny napr. počet vnúčat, frekvencia kontaktov, význam rodiny;
- d. sociálne zdroje, spoločenské väzby, počet mimorodinných rolí;
- e. zdravie, osobnostné premenné;
- f. skúsenosti s vlastnými starými rodičmi.

Štúdium vzťahov starých rodičov a vnúčat je poznamenané interakcionalistickým a štrukturalistickým prístupom ako napríklad vo výsledkoch výskumov Margaret Muellerovej a kol. (2002) a Anne Gauthierovej (2002).

Podľa Margaret Muellerovej a kol. je potrebné študovať vzťah starých rodičov a vnúčat, keďže starí rodičia hrajú významnú rolu v živote svojich vnúčat. Do štúdia týchto vzťahov zasahujú nasledujúce vnútorné premenné:

- geografická blízkosť, ktorá ovplyvňuje počet kontaktov medzi generáciami,
- kvalita a povaha vzťahov medzi rodičmi a starými rodičmi,
- materská línia v rodine
- vek generácií a zdravotný stav starých rodičov,
- počet vnúčat starých rodičov, úplnosť rodín, finančná situácia rodičov a starých rodičov, rodinné rituály, viera a podobne. (Mueller et al, 2002; podľa Dopita, 2005, s. 36-37)

Tieto faktory patria k tým najvýznamnejším ovplyvňujúcim charakter a intenzitu zapojenia sa starých rodičov. V nasledujúcej časti práce opíšeme faktor pohlavia, veku a vzdialenosť bydliska. V rámci nich môžeme rolu starého rodiča bližšie charakterizovať.

Pohlavie a starorodičovstvo

Medzi najviac študované premenné, ktoré ovplyvňujú vzťah starých rodičov a vnúčat je pohlavie (gender). V tejto súvislosti možno sledovať tri druhy vplyvov: pohlavie starých rodičov, pohlavie vnúčat, vplyv toho či sa jedná o starých rodičov z rodovej línie matky alebo otca.

S aspektom na premenlivosť v obsahu a intenzite zapojenia starých rodičov do starostlivosti o vnúčatá, sa mnoho kvalitatívnych a kvantitatívnych empirických štúdií pokúšalo zachytiť možné determinanty intergeneračných vzťahov.

Jednou z najzásadnejších charakteristík ovplyvňujúcich zapojenie sa do starostlivosti o vnúčatá je už spomínaný gender. Starorodičovstvo sa tak stáva istým pokračovaním genderových noriem materstva. (Harper, 2005; podľa: Marhánková, 2009, s. 11)

Rola starej matky a rola starého otca sa líši podobne ako sa líši rola matky a otca. Tieto odlišnosti sú predovšetkým dôsledkom rozdielnych rolí muža a ženy. Každá rola má svoje špecifiká a tiež odlišné pole pôsobnosti.

Inú podobu majú vzťahy medzi starým otcom a vnukmi, inú medzi starým otcom a vnučkami, rovnako ako medzi starými matkami a vnukmi a starými matkami a vnučkami.

Ženy sú často vnímané ako nositeľky druhu (kin-keepers), ktoré udržiavajú vzťah s ostatnými príslušníkmi rodiny. (Lemme, 2002; podľa Won, 2009, s. 6)

Výskumami, ktoré sa zamerali na štúdium pohlavia starých rodičov sa dokázalo, že vzťah medzi starou mamou a ich vnúčatami tvorí silnejšiu zložku v emocionálnej blízkosti a v citovej podpore ako v prípade vzťahov so starými otcami, ktorí boli viac emočne vzdialení od vnúčat. (Triadó et al., 2005, s. 104)

Nemecké štúdiá ILSE (Lehr, 2007; podľa: Tavel, 2011, s. 44) ukázali, že staré matky poskytujú viac emocionálnej podpory svojim vnúčatám ako starí otcovia. Vnúčatá, predovšetkým vnučky, inklinujú k babičkám z matkinej strany. Vnuk hľadá pomoc u starého otca častejšie ako vnučka. Výsledky výskumu amerických študentov (Gary, Koblewski, 1991, s. 373-387) tiež poukazujú, na to že vnúčatá majú viac optimálnych vzťahov so starými matkami ako so starými otcami.

Rola babičky je výrazne ovplyvnená tým, že vychádza z role matky, ide o rolu vcelku citlivú a chápacú. Márová (1985; podľa Balogová, Žurmanová, 2009, s. 83) konštatuje, že k role starej mamy patrí činnosť smerujúca k udržiavaniu spoločného domova a vzájomného stretávania sa generácií. Babička je často vnímaná ako starostlivá a pracovitá. (Žumárová, s. 465) *„Poslanie starej mamy v moderných časoch je udržiavať vzťahy, kontakty i medzi dospelými deťmi a ich rodinami tak, aby im súrodenectvo bolo vzájomnou oporou a istým citovým zázemím. Byť starej mamy by sa mal stať miestom, kde sa dospelé deti, synovia, dcéry, nevesty, zaťovia a vnúčatá pravidelne stretávajú, zdôverujú sa so svojimi problémami, riešia ich, radia a povzbudzujú sa ako skutočne jedna veľká rodina.“* (Harineková, 1999; podľa Hrozenková, Marková, 2006, s. 155)

Rola starých otcov býva odlišná ako rola starých mám. Sticker (1987; podľa Balogová, Žurmanová, 2009, s. 84) zaznamenal niekoľko odlišností vo vzťahu vnúčať so starou mamou a starým otcom. Staré mamy sú viac informované o živote svojich vnúčať a častejšie preberajú starostlivosť o vnúčatá, sú viac integrované do rodinného spoločenstva. Napriek tomu aj úloha starých otcov je rovnako dôležitá ako úloha starých mám. Vnúčatá u starých otcov spoznávajú staršie techniky práce, vymýšľajú hry, ktoré si potom spolu s vnúčatami užívajú. (Balogová, Žurmanová, 2009, s. 84). Niektoré štúdie ukázali, že starí otcovia vedia poskytnúť viac sociálnej opory ako staré mamy, ktoré majú tendenciu využívať rodinné zdroje.

To znamená, že starostlivosť o vnúča starých mám je založená na citovej väzbe. Starý otec starostlivosť o vnúča preukazuje skôr v oblasti financovania, vzdelávania a zamestnania. (Kolomer and McCallion, 2005; Hayslip Jr., Henderson, and Shore, 2003; podľa : Won, 2009, s. 8)

Pre rolu starého otca aj starej mamy je spoločná úloha rozprávať príbehy. Rozprávanie príbehov starými rodičmi nie je len laické rozprávanie, ale ide o odovzdanie spomienok z detstva ďalším generáciám. Starí rodičia rozprávajú príbehy nielen z vlastného života, ale i zo života svojich rodičov a starých rodičov, ktoré im rozprávali keď boli ešte deťmi. A tak môžu vnúčatá počúvať príbehy staršie ako sto rokov.

Rola starej mamy zahŕňa aj to, že učí vnúčatá pracovať napríklad v kuchyni. Tu dochádza opäť k prelínaniu role matky a starej matky. Babičky však majú viac času a sú trpezlivejšie vo vysvetľovaní. (Žumárová, s. 465)

Thomas (1989; podľa: Triadó et al., 2005, s. 104) zistil, že staré mamy sú oveľa spokojnejšie so svojou rolou z perspektívy dôvernosti a vplyvu na vnúčatá ako starí otcovia.

Čo sa týka rodovej línie, niekoľko štúdií píše o rozdieloch medzi starými rodičmi z matkinej strany a starými rodičmi z otcovej strany. Hovoríme o patrilinearite a matrilinearite, to znamená o „pokrvnom príbuzenstve, ktorý predpisuje, že základným genealogickým vzťahom bude vzťah po otcovskej alebo materskej línii“. (Veľký sociologický slovník, s. 600, 759)

Rodinné vzťahy z matkinej strany sú intenzívnejšie ako z otcovej. Preto nie je prekvapivé, že niektoré výskumy ukazujú, že starí rodičia z matkinej strany majú častejší kontakt a užší vzťah so svojimi vnúčatami. (Chan and Elder, 2000; Uhlenberg and Hammill, 1998; Kivett, 1996; podľa: Triadó et al., 2005, s. 103)

Vek a starorodičovstvo

Pri sledovaní vzťahu starých rodičov a vnúčat je okrem pohlavia veľmi dôležitým faktorom aj vek. Vývojové fázy dieťaťa ovplyvňujú interakciu medzi starým rodičom a vnúčaťom.

Starí rodičia hrajú dôležitú úlohu v živote vnúčatťa najmä počas socializácie. Počas procesu socializácie, starí rodičia učia svoje vnúčatá k praktickým schopnostiam a poskytujú informácie o rodine a jej minulosti. Tiež poskytujú starostlivosť a podporu, ktoré slúžia ako vzor a zdroj názorov a úvah o ľudskom živote. Starí rodičia prispievajú ku kognitívnemu, morálnemu a sociálnemu vývoju vnúčat.

Tým sa vytvorí úzky vzťah medzi vývojom dieťaťa a rolou starých rodičov v sieti rodinných vzťahov. (Viguer, Meléndez, Valencia, Cantero, Navarro, 2010, s. 708-717)

Pri dospievaní vnúčat sa počet kontaktov so starými rodičmi znižuje. Dospievanie so sebou prináša mnoho zmien a veľa nových kontaktov, ktoré si vyžadujú viac času a energie. Podľa štúdií autorov Creasey a Kobleswki (1991), Silverstein a Long (1998) sa znižuje nielen počet kontaktov, ale aj kvalita vzťahu dospievajúcich vnúčat a starých rodičov. Odlišný názor na to majú Field a Minkler (1998), podľa ktorých sa kvalita vzťahu znížením počtu kontaktov nemení. (Triadó et al., 2005, s. 105)

Dospievanie vnúčat môže mať aj pozitívny vplyv na medzigeneračný vzťah. Vnúča v adolescencii získava väčšiu náklonnosť k starým rodičom (Van Rast, Verschueren and Marchen, 1995, s. 315)

Haraven (2000, podľa: Won, 2009, s. 10) hovorí o tom, že v priemere pred sto rokmi starý rodič poznal len svoje prvé vnúča, ale v súčasnosti niektorí z nich poznajú svoje vnúčatá aj v strednom veku života. S touto zmenou sa vynára príležitosť uplatniť starorodičovstvo, pričom vek vnúčatťa môže do veľkej miery ovplyvniť interakciu medzi prvou a treťou generáciou.

Vek starých rodičov má tiež určitý vplyv na vzťah s vnúčatami. Starší starí rodičia sú citovo vzdialenejší svojim vnúčatám ako mladší starí rodičia. Tento fakt potvrdili aj štúdiom Triadóa a Villara (2000; podľa: Triadó et al., 2005, s. 106). Mladší starí rodičia sa častejšie zapájajú do časovo a aj finančne náročnejších foriem starostlivosti o vnúčatá. (Marháková, 2009, s. 12)

Geografická blízkosť

Pre intenzitu vzťahov medzi vnúčatami a starými rodičmi je jedným z rozhodujúcich faktorov geografická blízkosť, teda vzdialenosť ich miesta bydliska. Ludholm a Malberg (2009, s. 121-137) sa zaoberali teritoriálnou vzdialenosťou medzi generáciami. Zistili, že starí rodičia, ktorí bývajú ďaleko od svojich detí a vnúchat majú menej intenzívny medzigeneračný vzťah. Starí rodičia, ktorí žijú bližšie k svojim vnúchatám majú možnosť sa viac zapojiť do ich života. Geografická vzdialenosť starých rodičov má teda veľký vplyv aj na frekvenciu kontaktov. Predpokladá sa, že tí starí rodičia, ktorí žijú ďaleko od svojich vnúchat sa stretávajú menej ako tí čo žijú bližšie.

4 Empirická časť

Pri plánovaní prieskumu diplomovej práce sme si museli položiť otázku, akým spôsobom a akými metódami môžeme zmerať a hodnotiť vzťah starých rodičov a vnúčat, a ako môžeme zistiť názory seniorov o role starého rodiča. Rozhodli sme sa pre kvantitatívnu aj kvalitatívnu metódu. Náš výber odôvodníme v nasledujúcich kapitolách. Empirickú časť práce sme si rozdelili na kvantitatívny a kvalitatívny prieskum.

4.1 Kvantitatívny prieskum

4.1.1 Ciele prieskumu

Vzťah starých rodičov a vnúčat môžeme sledovať z rôznych uhlov pohľadu, nás však zaujímala táto problematika zatiaľ iba z pohľadu seniorov. Vzhľadom k nedostatku slovenských prípadne českých výskumov na túto tému sme sa nemali na čo opierať a na čo naviazať. Z tohto dôvodu sme náš prieskum poňali ako sondu do málo prebádanej problematiky, ktorá nám má poskytnúť základnú predstavu o vzťahu starých rodičov a vnúčat a o tom ako vnímajú seniori rolu starého rodiča.

Ciele prieskumu:

- Zistiť ako vnímajú dnešní seniori rolu starého rodiča
- Zistiť vzťah seniora (starého rodiča) s vnúčaťom

4.1.2 Formulácia hypotéz

„Hypotézy označujeme ako operacionalizované predpoklady. Je to pokus nájsť ukazovatele, schopné vypovedať o našich predpokladoch.“ (Ondrejko, 2007, s. 139). Na základe uvedených cieľov sme formulovali hypotézy:

H1. Predpokladáme priamu súvislosť medzi pohlavím seniora a názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúča.

H₀(1): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúča nie je štatistická závislosť.

H_a(1): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúča je štatistická závislosť

Indikátor: pohlavie, starý rodič ako vzor

H2. Predpokladáme priamu súvislosť medzi vzdelaním seniorov a názorom na to, či je potrebná autorita v osobe starého rodiča. (Čím sú seniori vzdelanejší, tým menej pociťujú potrebu autority v osobe starého rodiča)

H0(2): Predpokladáme, že medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním seniora a názorom na to, či je potrebná autorita v osobe starého rodiča nie je štatistická závislosť.

Ha(2): Predpokladáme, že medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním seniora a názorom na to, či je potrebná autorita v osobe starého rodiča je štatistická závislosť.

Indikátor: vzdelanie, autorita v osobe starého rodiča

H3. Predpokladáme priamu súvislosť medzi vekom seniora a názorom na pomoc vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí. (Čím sú seniori starší, tým by menej pomáhali vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí)

H0(3): Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom na pomoc vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí nie je štatistická závislosť.

Ha(3): Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom na pomoc vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí je štatistická závislosť.

Indikátor: vek, pomoc pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí

H4. Predpokladáme priamu súvislosť medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu. (Senior žijúci v manželskom zväzku bude viac finančne pomáhať vnúčaťu ako rozvedený alebo ovdovený senior)

H0(4): Predpokladáme, že medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu nie je štatistická závislosť.

Ha(4): Predpokladáme, že medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu je štatistická závislosť.

Indikátor: rodinný stav, finančná pomoc

H5: Predpokladáme priamu súvislosť medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčaťom.

H0(5): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčaťom nie je štatistická závislosť.

Ha(5): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčaťom je štatistická závislosť.

Indikátor: pohlavie, frekvencia kontaktov

H6: Predpokladáme priamu súvislosť medzi vekom seniora a názorom na to, či má byť starý rodič oporou pre vnúča. (Čím sú seniori starší, tým menej si budú myslieť, že by starý rodič mal byť oporou)

H0(6): Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom, na to či má byť starý rodič oporou pre vnúča nie je štatistická závislosť.

Ha(6): Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom, na to či má byť starý rodič oporou pre vnúča je štatistická závislosť.

Indikátor: vek, starý rodič ako opora pre vnúča

4.1.3 Metóda prieskumu

Vzhľadom k stanoveným cieľom a k tomu, že sme tento prieskum poňali ako sondu do málo prebádanej témy, sme sa rozhodli o vytvorenie dotazníka, ktorý nám pomôže získať základné dáta o vzťahu medzi starými rodičmi a vnúčatami. Využiť sme teda chceli predovšetkým kvantitatívny prístup. Dotazník (viď Príloha A) obsahoval 24 otázok. Prvá časť nášho dotazníka tvorili otázky zamerané na rolu starého rodiča. Druhú časť tvorili otázky na zmapovanie vzťahu výberovej vzorky starých rodičov s ich vnúčatami. Posledný okruh otázok sa týkali vzťahu starého rodiča s konkrétnym vnúčaťom. V závere sme zisťovali demografické znaky respondentov – pohlavie, vek, rodinný stav, vzdelanie.

Pre lepšie spracovanie výsledkov prieskumu sme volili jednotlivé otázky prevažne formou zatvorených otázok, pri ktorých sme dopredu určili varianty odpovedí.

Ďalším dôvodom prečo sme sa rozhodli pre zatvorené otázky bolo, že našu výberovú vzorku tvorili respondenti vo veku nad 60 rokov, čím sme predpokladali obtiažnosť otvorených otázok.

Charakter otvorenej otázky mali len identifikačné otázky ako vek respondenta a vek respondentovho vnúčaťa. V úvodnej časti dotazníka sme respondentov oboznámili s predmetom nášho prieskumu, ubezpečili ich o anonymite a poprosili sme ich, aby na jednotlivé otázky odpovedali pravdivo a úprimne. Náš prieskum s dotazníkmi sa uskutočnil v mesiaci marec 2012 v okrese Dunajská Streda. Dotazníky boli rozdane prostredníctvom známych, v Senior klube a v Domove dôchodcov, ktorý slúži aj ako penzión. V domove dôchodcov sme rozdali dotazníky iba seniorom, ktorí mali vlastný byt a neboli ešte odkázaný na pomoc zdravotným sestram. Dotazníky sme rozdali 163 jedincom, pričom sa nám vrátilo len 140 dotazníkov.

4.1.4 Výberový súbor

Výberový súbor pre dotazníkové zisťovanie bol stanovený zámerným – dostupným výberom zo základného súboru. Našími respondentmi boli seniori vo veku od 60 rokov z okresu Dunajská Streda. Ďalším kritériom okrem veku bolo, aby respondent mal aspoň jedno vnúča. Bližšie si respondentov charakterizujeme na základe socio-demografických znakov v kapitole o výsledkov prieskumu.

4.1.5 Spracovanie výsledkov prieskumu

Spracovanie výsledkov (vyplnené dotazníky) začínalo kontrolou dát. Päť dotazníkov sme museli vyradiť, pretože boli vyplnené respondentmi, ktorí nespĺňali vekovú hranicu 60 rokov. Ďalšie tri dotazníky boli vyradené z dôvodu jeho nesprávneho vyplnenia. Zvyšné dotazníky boli vyplnené správne a nezistili sme žiadne chýbajúce údaje. Konečný počet dotazníkov, ktorými sme pracovali bol 132. V ďalšej fáze nasledovalo kódovanie – priraďovanie numerických znakov zaznamenaným výsledkom. Takto spracované výsledky sme štatisticky spracovávali štatistickým softvérom SPSS, ktorý nám umožnil preniknúť do štruktúry skúmaných javov a odhaliť jestvujúce závislosti – testovať hypotézy. Výsledky uvádzame v tabuľkovom i grafickom prevedení.

4.1.6 Výsledky prieskumu

1) Charakteristika súboru podľa socio-demografických znakov

Výskumný súbor tvorilo 132 respondentov vo veku od 60 rokov, pričom priemerný vek respondentov bol 70,05 rokov. Podrobnejšie informácie o respondentoch nám ponúka tabuľka 1. Skúmaná vzorka pozostáva z 41 mužov seniorov a 91 žien seniorov. Základný súbor je reálnym ukazovateľom situácie obyvateľov z hľadiska pohlavia. V okrese Dunajská Streda v roku 2010 tvorilo základný súbor 41,15% mužov nad 60 rokov a 58,85% žien nad 60 rokov. V tomto prípade môžeme hovoriť o výraznej prevahe žien nad 60 rokov oproti mužom. (<http://portal.statistics.sk/>)

Tabuľka 1 Rozdelenie respondentov podľa pohlavia a veku

		Vek				Spolu
		60-64 rokov	65-69 rokov	70-74 rokov	75 a viac rokov	
Pohlavie	muž	13	13	11	4	41
	žena	15	37	13	26	91
Spolu		28	50	24	30	132

Najpočetnejšie zastúpenie v našom súbore z pohľadu vzdelanostnej štruktúry (tabuľka 1) tvorili seniori s najvyšším dosiahnutým vzdelaním stredná škola s maturitou, pričom tvoria 43,9% výskumnej vzorky. Stredoškolské bez maturity tvorí 30,30% výskumnej vzorky. Základné a vysokoškolské vzdelanie má približne rovnaký počet oslovených seniorov.

Tabuľka 2 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie respondentov

Vzdelanie	Počet	Počet v %
Základné	19	14,40
Stredoškolské bez maturity	40	30,30
Stredoškolské s maturitou	58	43,9
Vysokoškolské	15	11,40
Spolu	132	100

Tabuľka 3 Rozdelenie respondentov podľa rodinného stavu

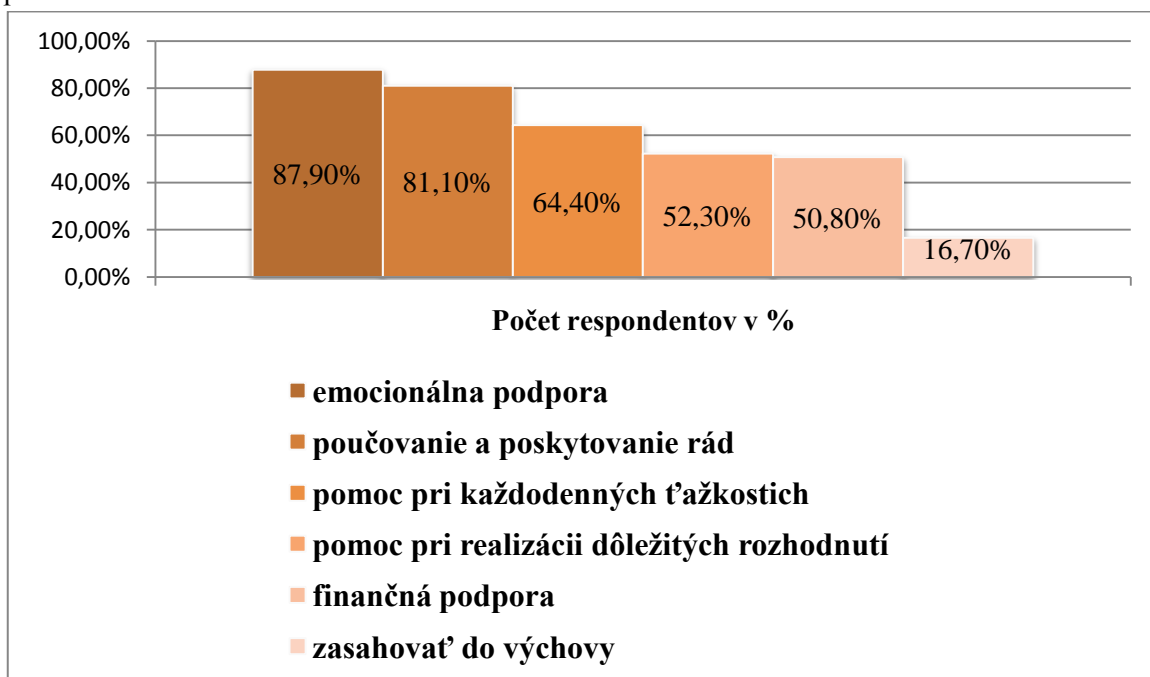
Rodinný stav	Počet	Počet v %
Ženatý/vydatá	63	47,7
Vdovec/vdova	51	38,6
Rozvedený/rozvedená	18	13,6
Spolu	132	100

Preskúmaním výberového súboru z hľadiska rodinného stavu respondentov sme zistili, že 38,6% seniorov bolo ovdovených, pričom túto skupinu tvorili najviac ženy až 82,35%. Najpočetnejšou skupinou boli seniori žijúci v manželskom zväzku.

2) Charakteristika starých rodičov z pohľadu seniorov

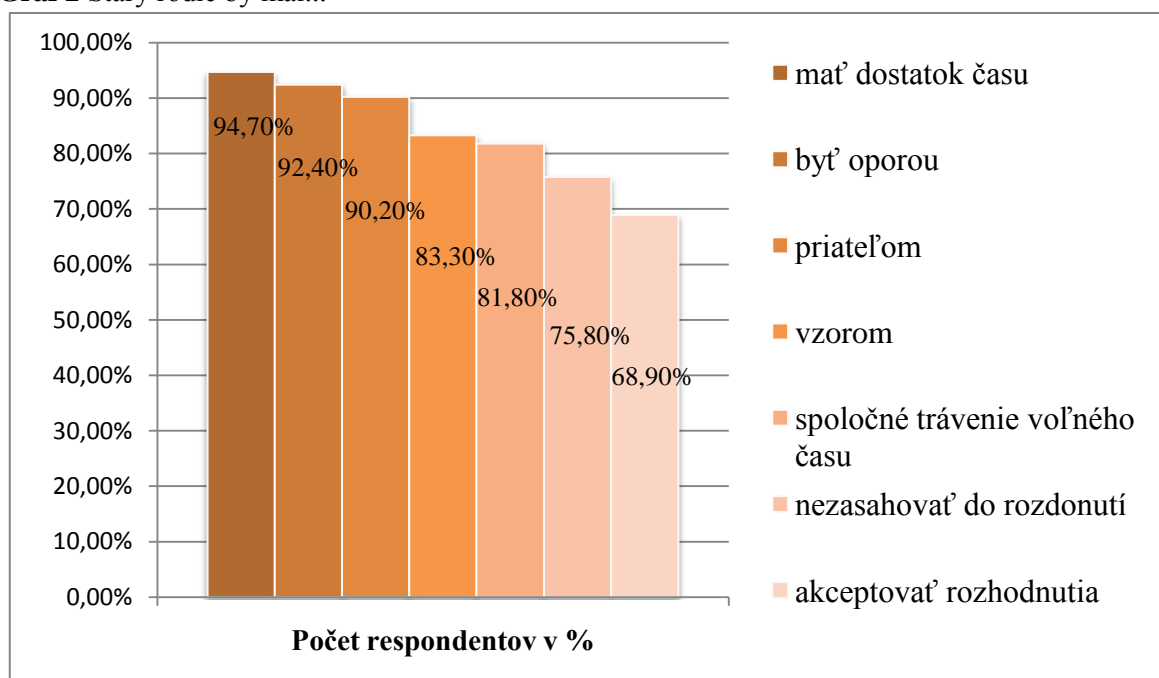
Vo výskume sme sa zaoberali vnímaním starorodičovskej role. Zisťovali sme názory respondentov o tom ako vidia rolu starého rodiča a v čom sa naplňa táto rola. V prvej otázke v dotazníku sme sa pýtali respondentov (seniorov) na to v čom by mali starí rodičia prejavovať podporu, pomáhať alebo v čom by sa mali podieľať v živote vnúčat. Bolo im vymenovaných 6 možností a na každý z nich mohli odpovedať kladne alebo záporne.

Graf 1 V čom by mali starí rodičia prejavovať podporu, pomáhať a alebo v čom by sa mali podieľať v živote vnúčat

Z grafu 1 môžeme vidieť, že emocionálna podpora (87,90%) a poučovanie a poskytovanie rád (81,10%) patrí medzi najviac kladne hodnotenú odpoveď. Všetky ostatné možnosti ako pomoc pri každodenných ťažkostiach, pomoc pri realizácii dôležitých rozhodnutí a finančnú podporu kladne hodnotilo len zhruba polovica respondentov. Možným dôvodom prečo si seniori myslia, že starý rodič by nemal finančne podporovať svoje vnúča, môže byť zlá finančná situácia našich seniorov. Zasahovať do výchovy vnúchat by podľa našej výberovej vzorky starý rodič nemal. Iba podľa vyše 17% seniorov si myslí, že by starý rodič mal zasahovať do výchovy svojich vnúchat.

Graf 2 Starý rodič by mal...

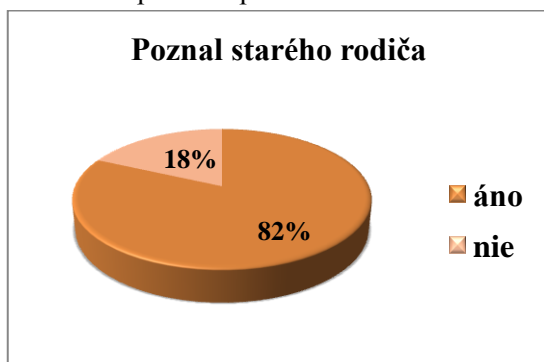

V ďalšej otázke nás zaujímalo, čo si myslia seniori o tom, čím by mal byť starý rodič pre svoje vnúča, čo by mal alebo nemal urobiť pre nich. Pri tejto otázke mali respondenti tiež možnosť súhlasu alebo nesúhlasu. Graf 2 nám ukazuje kladné odpovede našej výberovej vzorky. Podľa skúmaných seniorov by starý rodič mal byť oporou a priateľom svojmu vnúčaťu. Byť vzorom pre svoje vnúča hodnotilo trochu menej respondentov. Zaujímavosťou je, že až 14 mužov a len 2 ženy z výberového súboru si myslí, že starý rodič by nemal byť vzorom pre svoje vnúča. Iba 68,90% respondentov si myslí, že by starý rodič mal akceptovať všetky rozhodnutia vnúchat. Pri tejto otázke sme očakávali vyššie percento kladnej odpovede.

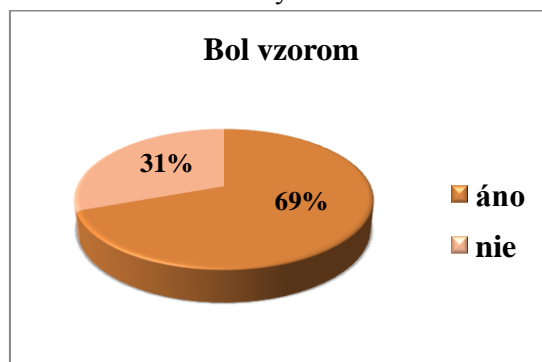
3) Charakteristika vzťahu starých rodičov a vnúčat

Tento výskum sa venoval aj vzťahu respondentov (starých rodičov) s vnúčatami. V prvom rade nás zaujímalo či respondenti poznali niektorého zo svojich starých rodičov a či im v tomto prípade boli vzorom, čo sa týka toho ako sa správajú voči svojim vnúčatám. Z grafu3 vidíme, že nadpolovičná väčšina výberového súboru poznalo aspoň jedného zo svojich starých rodičov. Starý rodič bol vzorom pre 69% respondentov.

Graf 3 Respondent poznal starého rodiča

Graf 4 Či bol starý rodič vzorom

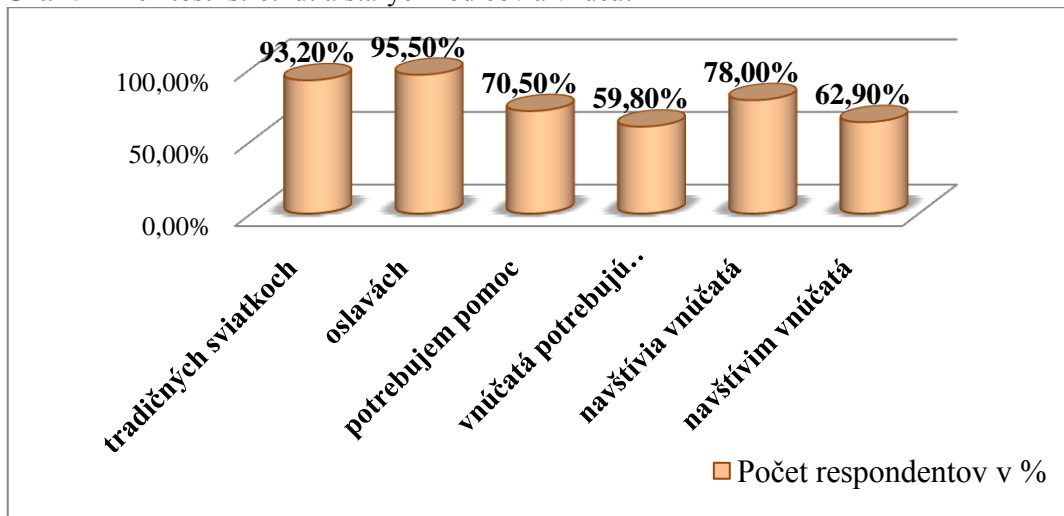
Ďalej sme zisťovali ako často sa stretli naši respondenti – starý rodičia so svojimi vnúčatami počas posledných 12 mesiacov. V dotazníku mali respondenti možnosť zakrúžkovať aj odpoveď vôbec sa nestretávam s vnúčatami a stretávam sa s nimi asi raz za rok. Tieto odpovede si však nikto nevybral. Možnosť stretávam sa s vnúčatami niekoľkokrát za rok si zvolilo len 19,70% respondentov - starých rodičov. Ako môžeme vidieť v tabuľke 5 náš výberový súbor starých rodičov sa s vnúčatami stretávajú často.

Tabuľka 4 Frekvencia kontaktov starých rodičov a vnúčat

Frekvencia kontaktov	Počet respondentov	Počet v %
niekoľkokrát za rok	26	19,70
1-3krát za mesiac	37	28,00
1x za týždeň	31	23,50
viackrát za týždeň	32	24,20
žijeme v jednej domácnosti	6	4,50
Spolu	132	100

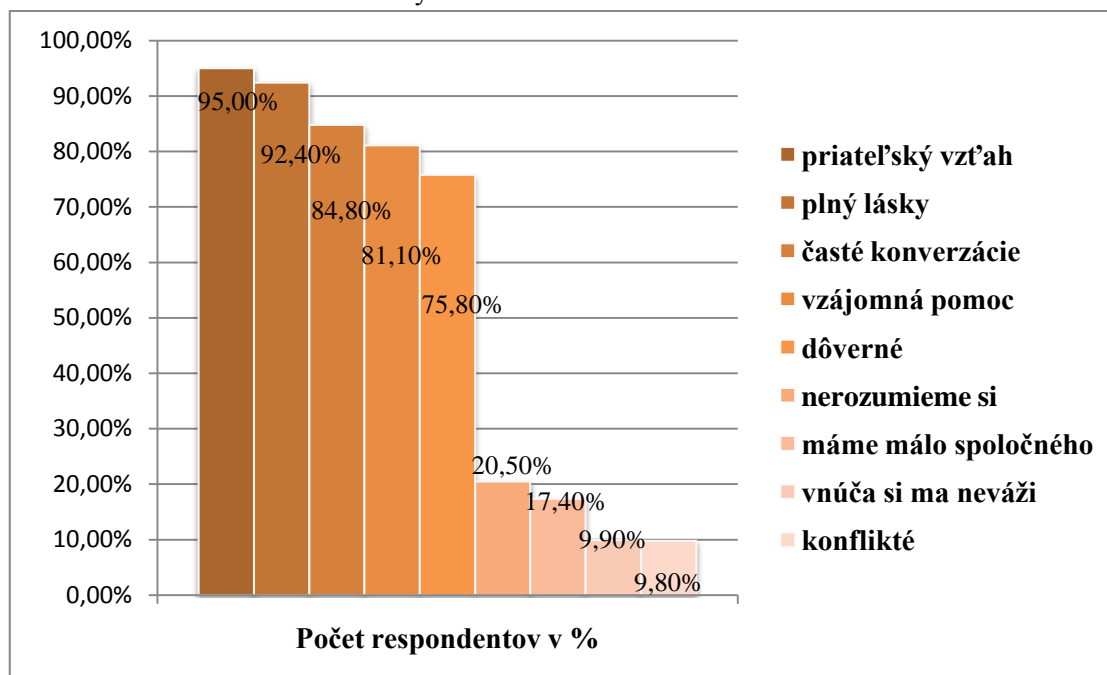
Okrem frekvencie kontaktov starých rodičov a vnúčat počas uplynulých 12 mesiacov nás zaujímalo aj to, pri akých príležitostiach sa naša výberová vzorka starých rodičov stretáva so svojimi vnúčatami. Z grafu 5 môžeme vidieť, že pri príležitosti potreby pomoci starého rodiča je stretnutie častejšie ako pri príležitosti keď vnúča potrebuje nejakú pomoc. Stretnutie v prípade ak starý rodič navštívi svoje vnúča je zriedkavejšie, iba 62,90%. Toto zistenie však môže byť ovplyvnené vzdialenosťou bydliska starých rodičov a vnúčat alebo aj fyzickým zdravím starých rodičov.

Graf 5 Príležitosti stretnutia starých rodičov a vnúčat

Tabuľka 4 aj graf 5 nám ukazuje, že starí rodičia sú prítomný v živote svojich vnúčat. Frekvencia kontaktov je u našej výberovej vzorky starých rodičov s vnúčatami časté. Aj v tých prípadoch kde sa starý rodič stretáva s vnúčaťom len niekoľkokrát za rok, sa aspoň tradičné sviatky ako napríklad Vianoce alebo rôzne oslavy ako napríklad narodeniny a meniny oslavujú spoločne a trávajú tento čas spoločne. Starých rodičov vnúčatá navštevujú i bez svojich rodičov (viď Príloha B), čo tiež nasvedčuje tomu, že starý rodič z našej výberovej vzorky je pre vnúča skutočne dôležitý. Iba v 30,30% prípadoch sa tak nestáva, avšak z toho v 13 prípadoch je vnúča ešte primálne na to, aby starého rodiča navštívilo samo. Skúmaný starí rodičia majú so svojimi vnúčatami aj spoločné aktivity. Dokonca až 57,60% respondentov má s vnúčatami často nejaké spoločné aktivity a niekedy či príležitostne má s nimi 34,10% (viď príloha B).

Graf 6 Charakteristika vzťahu starých rodičov s vnúčatami

V neposlednom rade sme žiadali respondentov, aby nám charakterizovali svoj vzťah s vnúčatami. Aj v tomto prípade sme respondentom ponúkli niekoľko možností, na ktoré mohli odpovedať áno, skôr áno, nie, skôr nie, ťažko povedať. Graf 6 nám ukazuje kategorizované odpovede áno a skôr áno. Vzťah skúmaných starých rodičov s vnúčatami môžeme charakterizovať jednoznačne ako priateľský, plný lásky, s častou konverzáciou a vzájomnou pomocou. Negatíva ako konfliktný vzťah, málo spoločného alebo vnúča si ma neváži, dostali uspokojivé malé percento kladných odpovedí. Malé percento pripadlo aj možnosti nerozumieme si, napriek tomu sme si nemysleli, že by táto odpoveď dosiahla až 20% kladnej odpovede.

Žiadali sme respondentov, aby si zo svojich vnúčať vybrali jedného a hodnotili vzťahy s ním (pozri Príloha B). Zo 132 respondentov 62,1% hodnotilo svoj vzťah s konkrétnym vnúčaťom ako *veľmi dobrý*. *Celkom dobrý* vzťah s vnúčaťom má 36,4% a možnosť *ani dobrý, ani zlý* označili len dvaja respondenti. Respondenti hodnotili aj svoj vzťah so svojím dieťaťom, ktorý je rodičom zvoleného vnúčaťa (pozri Príloha B). Výsledky sa v tomto prípade trochu líšili od vzťahu s vnúčaťom. *Celkom dobrý vzťah* s rodičom vnúčaťa má až 65,2% respondentov a *celkom dobrý vzťah* 34,1%. Môžeme zhodnotiť, že respondenti majú dobré vzťahy s vnúčaťom, ktorého si zvolili a ešte lepší vzťah s rodičom tohto vnúčaťa. Ďalšie otázky v dotazníku sme respondentom položili, aby sme si overili poznatky o faktoroch, ktoré vplývajú na vzťah starého rodiča a vnúčaťa. Vychádzali sme z naštudovanej literatúry.

Zisťovali sme pohlavie a vzdialenosť bydliska od starého rodiča konkrétneho vnúčaťa. Tiež nás zaujímalo či je vnúča dieťaťom syna alebo dcéry respondenta. Vyšli nám nasledujúce údaje.

Tabuľka 5 Súvislosť medzi pohlavím vnúčaťa a pohlavím respondenta

		Pohlavie vnúčaťa		Spolu
		muž	žena	
Pohlavie respondenta	muž	27	14	41
	žena	34	57	91
Spolu		61	71	132

Z frekvenčnej tabuľky vidíme, že ženy (staré mamy) si väčšinou za konkrétne vnúča, s ktorým hodnotili svoj vzťah, vybrali vnúčatá ženského pohlavia. Muži (starí otcovia) najčastejšie hodnotili svoj vzťah s vnúčatami mužského pohlavia. Zahraničné výskumy (pozri kapitolu 3.3) zistili, že vnučky inklinujú skôr k starým mamám a vnuci skôr k starým otcom. Z našich výsledkov sme zistili, že toto zistenie platí aj v opačnom prípade.

Tabuľka 6 Súvislosť medzi pohlavím respondenta a pohlavím dieťaťa

		Pohlavie dieťaťa		Spolu
		muž	žena	
Pohlavie respondenta	muž	21	20	41
	žena	33	58	91
Spolu		54	78	132

Domnievali sme sa, že faktor pohlavia bude vplyvať aj v prípade rodovej línie. Z frekvenčnej tabuľky vidíme, že v prípade žien sa naša domnienka potvrdila. Vnúčatá, s ktorým hodnotili respondentky svoj vzťah, boli väčšinou dieťaťom dcér. Avšak pri respondentoch mužského pohlavia sa naša domnienka nepotvrdila.

Tabuľka 7 Vzdialenosť bydliska vnúčaťa od respondenta

Vzdialenosť bydliska	Počet respondentov	Počet v %
Žijeme v jednej domácnosti	6	4,5
Bývame v jednom meste	65	49,2
Vzdialenosť do 30km	43	32,6
Vzdialenosť viac ako 30km	18	13,6
Spolu	132	100

Vnúčatá, s ktorými respondenti hodnotili svoj vzťah boli najčastejšie v blízkej vzdialenosti. To znamená, že si vybrali skôr vnúčatá, ktorí nebývali od nich ďalej ako 30km.

Vzhľadom na tieto získané výsledky nemôže vyvodzovať všeobecne platné závery. Na to, aby sme tak mohli urobiť, by sme mali mať informácie napríklad aj o počte vnúčat a detí, pohlavia všetkých vnúčat a detí respondenta, tiež aj o vzdialenosti bydliska všetkých vnúčat respondenta.

4) Overovanie hypotéz

H1: Predpokladáme priamu súvislosť medzi pohlavím seniora a názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúča.

H0(1): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúča nie je štatistická závislosť.

Ha(1): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúča je štatistická závislosť.

Tabuľka 8 Súvislosť medzi pohlavím seniora a vzorom pre svoje vnúča

		Vzorom pre vnúča			Spolu
		áno	neviem	nie	
Pohlavie	Muž	25	2	14	41
	Žena	85	4	2	91
Spolu		110	6	16	132
Pearson Chi-Square		27,387			
Stupeň voľnosti		2			
Signifikancia		0,000			
Kontingčný koeficient		0,414			

Interpretácia: Pri hodnote Pearsonovho Chí-kvadrátu 27,387 a pri stupňoch voľnosti (df) 2 je dosiahnutá signifikancia $p=0,000$. Nakoľko je signifikancia nižšia ako stanovená hladina významnosti $\alpha=0,05$, nulovú hypotézu o nezávislosti dvoch premenných zamietame a prijímame Ha(1) o závislosti dvoch premenných.

Z toho vyplýva, že medzi pohlavím respondentov a ich názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúčatá je závislosť a hypotéza H(1) sa nám potvrdila. V takomto prípade môžeme zhodnotiť aj tesnosť závislosti. Hodnota Kontingenčného koeficientu 0,414 je v intervale od 0,3 do 0,5, čo znamená, že ide o stredne silnú tesnosť závislosť.

Z frekvenčnej tabuľky 5 vidíme, že podľa prevažnej väčšiny respondentov, by starý rodič mal byť vzorom pre svoje vnúča. Hypotéza testovala závislosť dvoch premenných z presvedčenia, že väčšina mužov nepovažuje za potrebné, aby starý rodič bol vzorom pre vnúča na rozdiel od žien. Ako vidíme z frekvenčnej tabuľky, náš predpoklad bol správny.

H2. Predpokladáme priamu súvislosť medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním seniora a názorom na to, či je potrebná autorita v osobe starého rodiča.

H0(2): Predpokladáme, že medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním seniora a názorom na to, či je potrebná autorita v osobe starého rodiča nie je štatistické závislosť.

Ha(2): Predpokladáme, že medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním seniora a názorom na to, či je potrebná autorita v osobe starého rodiča je štatistická závislosť.

Tabuľka 9 Súvislosť medzi vzdelaním seniora a názorom na autoritu v osobe starého rodiča

		Autorita		Spolu
		áno	nie	
Vzdelanie	ZŠ	15	4	19
	SŠ bez maturity	34	6	40
	SŠ s maturitou	35	23	58
	VŠ	8	7	15
Spolu		92	40	132
Pearson Chi-Square		9,509		
Stupeň voľnosti		3		
Signifikancia		0,023		
Kontingenčný koeficient		0,259		

Interpretácia: Pri hodnote Pearsonovho Chí-kvadrátu 9,509 a pri stupňoch voľnosti (df) 3 je dosiahnutá signifikancia $p=0,023$. Nakoľko je signifikancia nižšia ako stanovená hladina významnosti $\alpha=0,05$, nulovú hypotézu o nezávislosti dvoch premenných zamietame a prijímame $H_a(2)$ o závislosti dvoch premenných. Z toho vyplýva, že medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním seniorov a ich názorom na to, či má byť starý rodič vzorom pre svoje vnúčatá je závislosť a hypotéza $H(2)$ sa nám potvrdila. V takomto prípade môžeme zhodnotiť aj tesnosť závislosti. Hodnota Kontingenčného koeficientu 0,259 čo znamená, že ide o slabú tesnosť závislosti.

Hypotéza testovala závislosť týchto dvoch javov z dôvodu, že existoval predpoklad, že čím sú respondenti vzdelanejší, tým menej budú považovať potrebu autority v osobe starého rodiča za potrebný. Z frekvenčnej tabuľky môžeme vidieť, že autoritu by mal mať starý rodič podľa respondentov so základným vzdelaním a z respondentov so stredoškolským vzdelaním bez maturity. Menej respondentov sa prikláňa tomu názoru zo skupiny s vyšším vzdelaním. Predpokladáme, že títo respondenti rozmýšľajú takto pretože nepotrebujú, aby si uplatňovali svoju autoritu aj v kruhu najbližších.

H3: Predpokladáme priamu súvislosť medzi vekom seniora a názorom na pomoc vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí.

$H_0(3)$: Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom na pomoc vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí nie je štatistická závislosť.

$H_a(3)$: Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom na pomoc vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí je štatistická závislosť.

Tabuľka 10 Súvislosť medzi vekom seniora a pomocou vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí

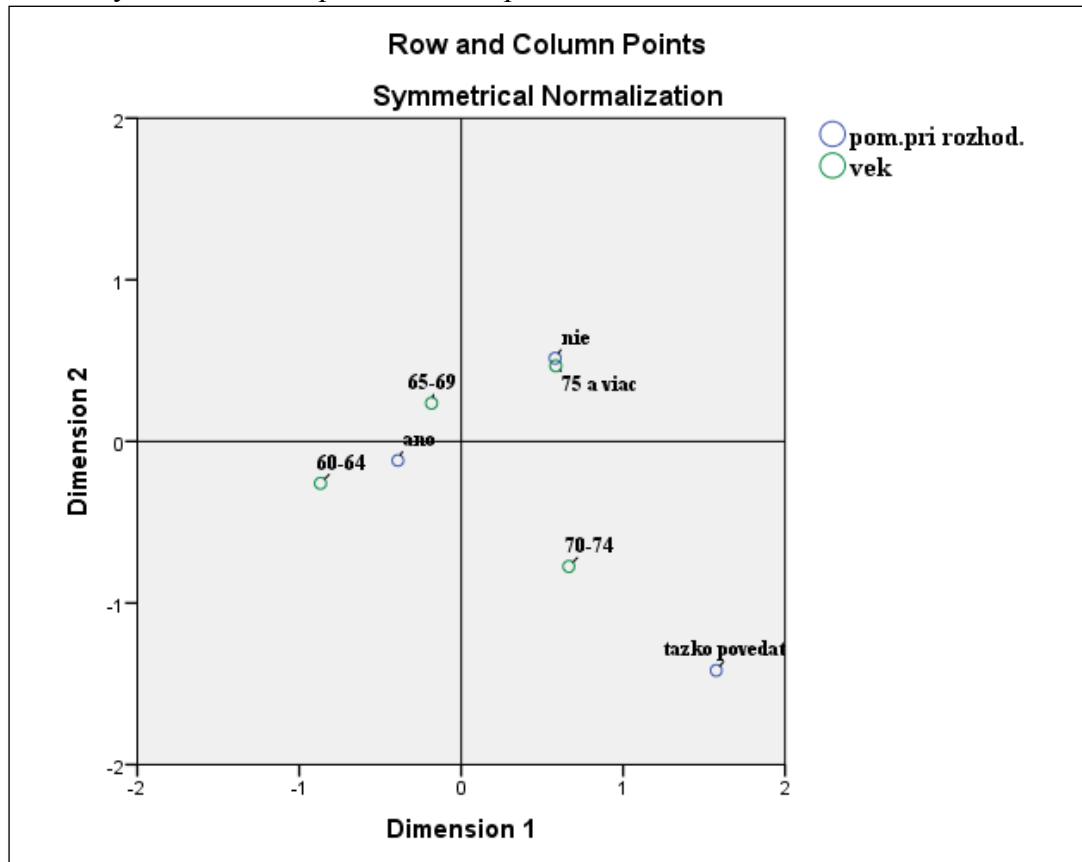
		Pomoc pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí			Spolu
		áno	nie	ťažko povedať	
Vek	60-64	25	3	0	28
	65-69	34	15	1	50
	70-74	13	7	4	24
	75 a viac	14	14	2	30
Spolu		86	39	7	132
Pearson Chi-Square		19,388			
Stupeň voľnosti		6			
Signifikancia		0,004			
Kontingenčný koeficient		0,358			

Interpretácia: Pri hodnote Pearsonovho Chí-kvadrátu 19,388 a pri stupňoch voľnosti (df) 6 je dosiahnutá signifikancia $p=0,004$. Nakoľko je signifikancia nižšia ako stanovená hladina významnosti $\alpha=0,05$, nulovú hypotézu o nezávislosti dvoch premenných zamietame a prijímame $H_a(3)$ o závislosti dvoch premenných. Z toho vyplýva, že medzi vekom seniora a názorom na to, či má starý rodič pomáhať vnúčaťu pri realizácii dôležitých rozhodnutí je závislosť a hypotéza $H(3)$ sa nám potvrdila. V takomto prípade môžeme zhodnotiť aj tesnosť závislosti. Hodnota Kontingenčného koeficientu 0,358 je v intervale od 0,3 do 0,5, čo znamená, že ide o stredne silnú tesnosť závislosti.

Záujem o testovanie hypotézy daných premenných vychádzal z predpokladu, že čím je senior starší tým menej má schopnosť angažovať sa v živote vnúčať. Pribúdaním veku sa fyzické i psychické schopnosti znižujú. Ako môžeme vidieť aj z našej frekvenčnej tabuľky náš predpoklad bol správny. Čím vyšší vek tým menej respondentov súhlasilo s tým, že by mal starý rodič pomáhať vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí.

Keďže p-hodnota je 0,004 má zmysel skúmať vnútornú štruktúru kontingenčnej tabuľky.

Graf 7 Symetrická korešpondenčná mapa

Interpretácia: Zo symetrickej korešpondenčnej mapy vidíme, že sa nám potvrdila hypotéza o tom, že medzi vekom seniora a názorom na pomoc vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí je závislosť. Náš predpoklad o zvyšujúcom sa veku respondenta a znižovaní počtu názoru na pomoc pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí vnúčať, sa nám potvrdil. 75 ročný a starší respondenti nepovažujú za potrebné, aby starí rodičia pomáhali svojim vnúčaťám z tohto hľadiska. 60-69 ročný respondenti sú opačného názoru.

H5: Predpokladáme, priamu súvislosť medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu.

H0(5): Predpokladáme, že medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu nie je štatistická závislosť.

Ha(5): Predpokladáme, že medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu je štatistická závislosť.

Tabuľka 11 Súvislosť medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu

		Finančná pomoc		Spolu
		áno	nie	
Rodinný stav	žnatý/vydatá	53	10	63
	vdovec/vdova	28	23	51
	rozvedený/á	9	9	18
Spolu		90	42	132
Pearson Chi-Square		14,272		
Stupeň voľnosti		2		
Signifikancia		0,001		
Kontingenčný koeficient		0,312		

Interpretácia: Pri hodnote Pearsonovho Chí-kvadrátu 14,272 a pri stupňoch voľnosti (df) 2 je dosiahnutá signifikancia $p=0,001$. Nakoľko je signifikancia nižšia ako stanovená hladina významnosti $\alpha=0,05$, nulovú hypotézu o nezávislosti dvoch premenných zamietame a prijímame $H_a(5)$ o závislosti dvoch premenných. Z toho vyplýva, že medzi rodinným stavom respondentov finančnou pomocou vnúčaťam je závislosť a hypotéza $H(5)$ sa nám potvrdila. V takomto prípade môžeme zhodnotiť aj tesnosť závislosti. Hodnota Kontingenčného koeficientu 0,312 je v intervale od 0,3 do 0,5, čo znamená, že ide o stredne silnú tesnosť závislosti.

Hypotéza testovala závislosť medzi týmito premennými z dôvodu, že existoval predpoklad, že respondenti žijúci v manželskom zväzku budú lepšie finančne zabezpečený a tým majú väčšiu možnosť finančne pomáhať svojim vnúčaťam. Tým, že majú vyšší príjem (obaja dostávajú dôchodok) si vedia peniaze odložiť pre svoje vnúčaťá. Výdavky na domácnosť či na lekársku starostlivosť si môžu zabezpečiť z dvoch príjmov.

Pričom ovdovení a rozvedení respondenti si tieto výdavky musia hradiť len z jedného dôchodku. Preto majú oveľa menšiu možnosť finančne pomáhať svojim vnúčatám.

Z frekvenčnej tabuľky môžeme vidieť, že zhruba polovica ovdovených aj rozvedených respondentov finančne nepomáha vnúčatám.

H5: Predpokladáme priamu súvislosť medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčat'om.

H0(5): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčat'om nie je štatistická závislosť.

Ha(5): Predpokladáme, že medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčat'om je štatistická závislosť.

Tabuľka 12 Súvislosť medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčatami

		Frekvencia kontaktov				Žijeme v jednej domácnosti	Spolu
		Niekoľkokrát za rok	1-3 za mesiac	Raz za týždeň	Viackrát za týždeň		
Pohlavie	muž	6	12	12	8	3	41
	žena	20	25	19	24	3	91
Spolu		26	37	31	32	6	132
Pearson Chi-Square		3,207					
Stupeň voľnosti		3					
Signifikancia		0,524					

Interpretácia: Pri hodnote Pearsonovho Chí-kvadrátu 3,207 a pri stupňoch voľnosti (df) 3 je dosiahnutá signifikancia $p=0,524$. Nakoľko je signifikancia vyššia ako stanovená hladina významnosti $\alpha=0,05$, nulovú hypotézu o nezávislosti dvoch premenných nezamietame. Z toho vyplýva, že medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktu s vnúčatami nie je závislosť.

Záujem o testovanie hypotézy o závislosti daných znakov vychádzal z predpokladu, že seniorky so svojimi vnúčatami mali častejší kontakt za posledných dvanásť mesiacov ako seniori. Predpokladali sme, že seniorky budú mať väčšiu potrebu častého kontaktu s vnúčatami. Tento predpoklad sa odvíjal od presvedčenia, že ženské pohlavie je viac citovo založené ako mužské pohlavie.

Na druhej strane sme predpokladali, že muži budú flexibilnejší čo sa týka častosti kontaktov s vnúčatami. Tieto predpoklady sa však v testovaní hypotézy nepotvrdili. Seniori aj seniorky mali za posledný rok približne rovnakú častosť kontaktov s vnúčatami. V frekvenčnej tabuľke si môžeme všimnúť, že pri ženách z ich celkového počtu, sa viackrát vyskytovala odpoveď *niekoľkokrát za rok*, ale tento počet je v tomto prípade zanedbateľný. Respondenti mali za posledný rok častý kontakt so svojimi vnúčatami.

H6: Predpokladáme priamu súvislosť medzi vekom seniora a názorom na to, či má byť starý rodič oporou pre vnúča.

H0(6): Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom, na to či má byť starý rodič oporou pre vnúča nie je štatistická závislosť.

Ha(6): Predpokladáme, že medzi vekom seniora a názorom, na to či má byť starý rodič oporou pre vnúča je štatistická závislosť.

Tabuľka 13 Súvislosť medzi vekom respondenta a názorom na to, či má byť starý rodič oporou

		Opora pre vnúča		Spolu
		áno	nie	
Vek	60-64	28	0	28
	65-69	50	0	50
	70-74	23	1	24
	75 a viac	21	9	30
Spolu		122	10	132
Pearson Chi-Square		28,337		
Stupeň voľnosti		3		
Signifikancia		0,000		
Kontingenčný koeficient		0,420		

Interpretácia: Pri hodnote Pearsonovho Chí-kvadrátu 28,377 a pri stupňoch voľnosti (df) 3 je dosiahnutá signifikancia $p=0,000$. Nakoľko je signifikancia nižšia ako stanovená hladina významnosti $\alpha=0,05$, nulovú hypotézu o nezávislosti dvoch premenných zamietame a prijímame $H_a(5)$ o závislosti dvoch premenných.

Z toho vyplýva, že medzi vekom seniora a názorom na to, či má byť starý rodič oporou pre vnúča je závislosť a hypotéza H(5) sa nám potvrdila. V takomto prípade môžeme zhodnotiť aj tesnosť závislosti. Hodnota Kontingenčného koeficientu 0,420 je v intervale od 0,3 do 0,5, čo znamená, že ide o stredne silnú tesnosť závislosti.

Z frekvenčnej tabuľky vidíme, že podľa deviatich seniorov z najvyššej vekovej kategórie by starý rodič nemal byť oporou pre svoje vnúča. Predpokladali sme takýto výsledok podobne ako pri tretej hypotéze. So zvyšovaním veku seniora, sa znižuje schopnosť byť oporou pre vnúča.

4.2 Kvalitatívny prieskum

4.2.1 Ciele a výskumné otázky

Z obavy, že získané dáta z kvalitatívneho výskumu, by tvorili len všeobecné informácie, ktoré však na druhej strane považujeme pre prvý pohľad do problematiky za podstatné, sme sa rozhodli využiť možnosti kvalitatívneho prieskumu. Takto máme možnosť doplniť získané dáta a viac sa prehĺbiť v téme o vzťahu starých rodičov a vnúčat, tiež v téme role starého rodiča. Ďalej sme sa chceli dozvedieť ako vidia svojich starých rodičov dnešní seniori a v čom pociťujú zmenu starorodičovskej role dnešní seniori.

Na základe stanovených cieľov sme si stanovili výskumné otázky:

Akým spôsobom vnímajú dnešní seniori rolu starého rodiča?

Ako vnímajú starí rodičia svoj vzťah k vnúčatám?

Aké zmeny nastali v starorodičovskej role podľa dnešných seniorov?

Aké sú postoje a názory dnešných seniorov na zmeny, ktoré nastali v role starého rodiča?

Akým spôsobom subjektívne vnímajú dnešní seniori svojich starých rodičov?

4.2.2 Metóda prieskumu

Keďže v jednotlivých stanovených cieľoch nám ide o subjektívne vnímanie určitej problematiky kvalitatívna metóda sa aj z tohto hľadiska zdala výhodná. Vzhľadom na naše stanovené ciele, bol pri plánovaní nášho výskumu jedným z najvhodnejších prístupov kvalitatívneho výskumu hĺbkový rozhovor-pološtrukturovaný. Pološtrukturovaný rozhovor, vychádza z dopredu pripraveného zoznamu tém a otázok.

Kvale (1996; podľa Švaříček, Šedová a kol., 2007, s.159) definuje hĺbkový rozhovor ako metódu, ktorého úlohou je získať opis žitého sveta participanta s rešpektom k interpretácii významu popísaných javov.

4.2.3 Výberový súbor

V kvalitatívnom výskume sme participantov oslovovali zámerne a cielene. V prvom rade sme vyberali takých participantov, ktorí už dosiahli 60 rokov, rovnako ako pri kvantitatívnom výskume. Ďalšou podmienkou bolo, aby seniori mali aspoň jedno vnúča, teda aby boli starými rodičmi. Výskumnú vzorku tvorili štyri ženy a traja muži vo veku od 62 do 90 rokov. V čase rozhovoru boli 6 participanti na dôchodku. Najmladší účastník rozhovoru bol ešte zamestnaný. Piaty participant žil v manželskom vzťahu, jeden bol rozvedený a jeden participant bol ovdovený. Výskumná vzorka sa ďalej vyberala na základe dostupnosti a ochoty participantov zúčastniť sa výskumu, preto sme si vedomé možného skreslenia výsledkov. Všetci z účastníkov rozhovoru pochádzali z okresu Dunajská Streda.

Tabuľka 14 Charakteristika účastníkov rozhovoru podľa veku a rodinného stavu

Gertrúda	80	vdova
Štefan	79	ženatý
Margita	72	vydatá
Jozef	90	ženatý
Irena	83	vydatá
Matúš	62	ženatý
Alžbeta	72	rozvedená

4.2.4 Príprava a realizácia výskumu

Časové obdobie prípravy a realizácie výskumu trvalo 2 mesiace. Rozhovory sa konali začiatkom marca 2012. Rozhovory prebiehali vždy po dohode oboch strán. Stretnutie začalo vzájomným predstavením a pokračovalo opisom cieľu práce. Pred každým rozhovorom sme účastníkov rozhovoru požiadali o súhlas s nahrávaním rozhovoru. Participantom bola sľúbená anonymita a zaručenie diskretnosti. Počas rozhovoru, aj keď boli rovnaké otázky pre všetkých participantov, bolo niekedy nutné položiť doplňujúcu otázku, buď pre lepšie pochopenie zo strany výskumníčky, alebo pre rozvinutie myšlienky participanta. Stretnutia prebiehali v pokojnej atmosfére, v domácnostiach participantov. Dĺžka rozhovorov závisela od účastníkov rozhovorov. Najkratší rozhovor trval osemnásť minút a najdlhší štyridsaťpäť minút. Priebeh rozhovorov sme zaznamenávali prostredníctvom diktafónu. Neverbálny prejav participantov sa zaznamenávalo na papier písomnou podobou.

4.2.5 Analýza získaných dát

Časové obdobie spracovávanía výsledkov trvalo 1 mesiac čistého času. Prvým krokom bola doslovná transkripcia audio nahrávky do písomnej podoby (pozri Príloha C). Následne sme prepis kódovali. „*Kódovanie všeobecne predstavuje operácia pomocou ktorých sú údaje rozobrané, konceptualizované a zložené novým spôsobom.*“ (Švaříček, Šedová a kol., 2007, s.211) Zvolili sme techniku otvoreného kódovania. Pri otvorenom kódovaní sa text (prepisy rozhovorov) rozoberie na jednotky, ktorým sa pridelia názvy a z takto novo pomenovanými fragmentmi textu výskumník ďalej pracuje. (Švaříček, Šedová, 2007, s.211)

Na analýzu získaných dát sme použili etnografický prístup, kde, základným materiálom boli priame citácie účastníkov rozhovoru a kódovaný text. Počiatočná fáza analýzy sa zameriavala na opakované čítanie traskriptov rozhovorov. V ďalšej fáze sa nám postupne začali vyčleňovať tematické kategórie. Na konci sme vyčlenili 11 podkategórií, o ktorých účastníci rozhovoru dotýkali. Opakovane sme sa vracali k textu, aby sme pochopili aj skrytý obsah myšlienok.

4.2.6 Interpretácia výsledkov

Po analýze rozhovorov prinášame interpretáciu našich výsledkov. Interpretáciou rozumieme „*systematický rozbor toho, čo kategorizované dáta a nájdené spojenia znamenajú*“. (Švaříček, Šedřová, 2007, s.244) Interpretácia je zoskupená do 4 hlavných kategórií podľa stanovených cieľov výskumu. V rámci hlavných kategórií sme si stanovili 11 podkategórií. V našej interpretácii uvádzame aj citácie z rozhovorov. Čísla pri citáciách označujú riadky z prepisov rozhovorov (pozri Príloha C).

a) Rola starého rodiča

V rozhovoroch nás v prvom rade zaujímalo ako vnímajú seniori (starí rodičia) rolu starého rodiča.

- ***Odlíšnosť role starého rodiča od role rodiča***

Z výpovedí účastníkov rozhovoru sme sa zistili, že rola starého rodiča je vnímaná inak ako rola rodiča. Keď je človek rodičom nie je v jeho silách sústrediť na svoju rolu tak, ako by si to želal, vzhľadom k tomu, že má rôzne iné povinnosti, ktoré mu v tom bránia. Naproti tomu, starý rodič, už má väčšinou za sebou pracovné povinnosti, čím sa mu naskytne čas, ktorý môže venovať svojmu vnúčaťu. Materiálne zabezpečenie už tiež nie je záležitosťou starých rodičov. Ak by aj chceli finančne pomôcť svojmu vnúčaťu ich nízke finančné prostriedky by im v tom bránili.

[003] „*Je to lepšie ako byť rodičom. Už sa nemusím finančne starať o vnúčatá, takže vnúčatá treba mať len rád.*“ (Matúš)

[002] „*Starý rodič sa ináč baví s deťmi keď mal vlastné, lebo predsa je len starší a nemá už toľko povinností keď boli vlastné deti ešte malé.*“ (Margita)

[029] „*...starý rodičia majú oveľa viac času na vnúčatá ako mali na svoje deti.*“ (Štefan)

Narodením vnúčaťa senior pociťuje zmenu vo svojom živote. Podobne ako sa to stáva pri narodení vlastných detí. Nastáva situácia, kde si človek musí zadefinovať novú rolu, ktorú pred tým nemal. Jeden z participantov zdôrazňuje potrebu zmeny osobnosti človeka pri narodení vnúčaťa: [004] „*Starý rodičia by mali rozmýšľať inak v súvislosti s deťmi, je už úplne iná tendencia, iný život. Tam kde starý rodič si neviem zadefinovať, nevie si svoj život tak poskladať tak ako si to reálny svet vyžaduje tak, nastanú konflikty.*“ (Gertrúda)

- Láska k vnúčaťu

Odchodom do dôchodku, stratou životného partnera, sa starorodičovstvo stáva pre seniora jedinou dôležitou rolou, ktorá ho ešte naplňa. Participanti zdôrazňovali väčšiu lásku či zodpovednosť voči vnúčatám ako k vlastným deťom. Vnúča pre starého rodiča predstavuje najväčší zdroj emocionálnej podpory. Vzťahy s vnúčatami (rodinné vzťahy) hrajú v živote seniora veľmi dôležitú rolu, keďže ich sociálne prostredie s pribúdajúcim vekom je stále chudobnejšie. Lásku k vnúčaťu môžu starí rodičia prejavovať až príliš. Dvaja z účastníkov upozornili na to, že starí rodičia majú sklon prejavovať svoje city aj tzv. „opičou láskou“ čo môže spôsobovať rozmaznávanie vnúčat. Stáva sa to najmä v prípade ak starí rodičia žijú v jednej domácnosti.

[010] „Život starého rodiča je taký, že sa vnúčaťa viac drží ako vlastných detí. Viac ich má rád ako vlastné deti.“ (Jozef)

[068] „Máš iný vzťah k tým vnúčatám, máš oveľa väčšiu zodpovednosť. Povedzme keď máš vnúča v starostlivosti úplne ináč sa správaš ako pri svojich deťoch. Na vnúčatá viac dávajú pozor na svoje ako na vlastné deti.“ (Margita)

[027] „Starý rodič ľúbi viac svoje vnúčatá ako ľúbil svoje deti.“ (Štefan)

- Poskytovanie rád

Starý rodič už životom skúsený, by mal svoje vnúča usmerňovať a poskytovať mu rady do života. Napriek tomu však nevedia starí rodičia túto úlohu presadiť. Dôvodom podľa účastníkov rozhovorov je, že si vnúčatá už nepotrpia na múdrostiach starších a chcú si svoj život riadiť iba podľa seba. Napriek tomu si účastníci myslia, že starý rodič sa nesmie dať odradiť týmto prístupom mladých. Vnúčatá treba usmerňovať, aby sa nevybrali nesprávnou cestou. Či si rady starých rodičov vážia je už iba záležitosťou samotných vnúčat.

[007] „No možno by bolo niekedy dobré ich trochu usmerňovať, keď to príjmu od človeka. Lebo viete ako to je, keď je človek starší vidí všetko inak ako mladý.“ (Irena)

[042] „Starší majú veľa skúseností v živote a toto by mal podať svojim vnúčatám. Mal by mladých viesť dobrým smerom.“ (Gertrúda)

[008] „...možno sa s nimi aj porozprávať lebo však starší majú nejaké tie skúsenosti. Deti ich ani neprijmú, hocikto iný môže niečo hovoriť to prijmú, ale od vlastného nechcú... [016] My sa aj bojíme čokoľvek povedať lebo to nechcú prijať. Idú vlastnou cestou“ (Alžbeta)

- Zákaz hovoriť do života a výchovy vnúčat

Starý rodič by mal svojim vnúčatám poskytnúť rady, avšak riadiť alebo „starat’ sa do života“ by rozhodne nemal. Keby tak urobil, vnúčatá by sa im emocionálne vzdialili a vznikli by konflikty.

[024] *„Ak sa príliš stará do života človeka, môžu vzniknúť aj konflikty. Ak sa to preženie.“*
(Irena)

[035] *„Treba to nechať tak, aby si žili taký život aký im vyhovuje.“* (Jozef)

Podobne je to aj s výchovou vnúčat. Táto úloha sa už netýka starorodičovskej role. Výchovu majú na starosti už len rodičia vnúčat. Ak by starí rodič zasahoval do výchovy svojich vnúčat, vznikli by konflikty nielen s rodičmi vnúčat, ale aj s vnúčatami. Starý rodič mnohokrát pociťuje nutkanie zasiahnuť do výchovy vnúčat, pretože každý z nich preferuje určitú výchovnú metódu, ktorou vychovávali aj svoje deti. Ibaže ich vnúčatá sú už vychovávané inou metódou – metódou rodičov.

[024] *„Nemal by a ani nemôže zasahovať do výchovy svojich vnúčat. V súčasnom svete už nemôžete zasahovať do výchovy rodičov. Rodič môže povedať, že ty nemáš čo hovoriť do mojej výchovy.“* (Štefan)

[077] *„Keby starý rodič hovoril do výchovy určite by sa pohádali s deťmi.“* (Matúš)

- Potreba priateľského vzťahu s vnúčatami

Starý rodič by mal mať dobrý vzťah s vnúčaťom. Dobrý vzťah s ním môže vytvoriť tak, že mu bude priateľom, na ktorého sa môže vnúča obrátiť s akýmkoľvek problémom. Mala by byť medzi nimi interakcia. Participantí nepociťujú potrebu, aby v nich vnúča videlo autoritu. Životné skúsenosti by mali podávať svojmu vnúčaťu tak, aby nepociťovalo, že sa nad ním starý rodič pokúša povyšovať. Konverzácie je potrebné riadiť na hranici priateľstva. Starý rodič by mal byť taktiež vzorom pre svoje vnúča. Ak sa starý rodič správa k svojmu vnúčaťu pekne vytvorí si s ním harmonický vzťah, tak vnúča si osvojí takýto postoj do budúcnosti a so svojimi deťmi a vnúčatami sa pokúsi vytvoriť podobný vzťah.

b) Vzťah s vnúčatami

Svoj vzťah s vnúčatami opisovali participanti ako veľmi dobrý a harmonický. Tento fakt si výskumník mohol zistiť už aj samotným neverbálnym prejavom účastníkov rozhovoru. Pri opise svojho vzťahu s vnúčatami participanti dávali najavo svoju radosť z vnúčat úsmevom a slzami šťastia.

- **Vnúčatá nám vyrástli**

Každý z participantov mal väčšinou vnúčatá už dospelé, či adolescentov. Tým, že im vnúčatá vyrástli sa ich priame kontakty, návštevy znížili. Jeden z participantov sa s takýmto problémom nestretol vôbec a jeden má vnúčatá ďaleko, čím sa frekvencia kontaktov nezmenila. Dospievaním vnúča získava nových priateľov, nové záujmy ako aj starosti. Starí rodičia to berú na vedomie a táto skutočnosť im spôsobuje bolesť a smútok.

[026] „*Keď boli ešte malé bolo to iné. Niekedy je to bolestivé...že im človek veľa dal, a veľa urobil a potom...ako rástli.*“ [035] „*Viete niekedy to aj bolí. Ja som si myslela, že ma budú viac navštevovať.*“ (Irena)

[071] „*Vždy si spomínam na to, že každé leto som mala pri sebe vnúčatá ako náhle dosiahli 10 rokov už nešli k babke.*“ (Margita)

Napriek tomu, že sa frekvencia kontaktov znížila, starí rodičia sú ešte stále prítomní v živote svojich vnúčat. Ani jeden zo starých rodičov sa nevyjadrili, že by o nich vnúčatá neprejavovali nezaujímalí alebo ich nenavštevovali. Svojich starých rodičov kontaktujú aj telefonicky v jednom prípade dokonca aj prostredníctvom internetu.

- **Jedno z mojich vnúčat...**

Svoje vzťahy s vnúčatami väčšinou opisovali cez nejaké príbehy, spomienky. Štyria účastníci rozhovoru sa pri rozprávaní týchto príbehov zameriavali na konkrétne vnúča, prípadne počas rozhovoru viackrát opakovali meno jedného vnúčaťa. Jeden participant, napriek dobrému vzťahu so svojím najstarším vnúčaťom, prejavoval najmä smútok. Želal by si, aby ho viac navštevoval a pomáhal pri fyzických prácach, a aby mu mohol viac podať svoje znalosti a skúsenosti. V ostatných prípadoch sa konkrétne vnúča spomínalo z dôvodu bližšieho vzťahu s ním. Môžeme zhodnotiť, že účastníci rozhovorov mali so svojimi vnúčatami dobré a harmonické vzťahy, čím pociťovali naplnenie role starého rodiča.

c) Seniori a ich starí rodičia

Účastníkom rozhovoru bola položená otázka či si pamätajú niektorého zo svojich starých rodičov. V jednom prípade participanta nepoznala svojich starých rodičov, pretože ešte ako dieťa osirela a so starými rodičmi neostala v kontakte. Pri tejto otázke prejavovali participanti najviac emócií. Väčšinou to bola radosť zo spomienok na svojich starých rodičov. Svoj vzťah s nimi opísali v rámci rôznych príbehov a spomienok z detstva.

- Jeden z mojich starých rodičov...

Väčšinou opísali jedného zo svojich starých rodičov, toho na ktorého mali najkrajšie a najsilnejšie spomienky. Ženy rozprávali o svojich babičkách z matkinej strany a muži o svojich dedkoch. V tomto prípade bola rodová línia rozdielna. V dvoch prípadoch pochádzal starý otec z otcovej strany a v jednom prípade z matkinej.

V teoretickej časti práce sme písali o premennej, ktorá asi najviac ovplyvňuje vzťah starého rodiča a vnúčaťa, a to pohlavie (pozri kapitolu 3.3). Vo vzťahu starých rodičov a účastníkov rozhovoru sa pohlavie jasne prejavilo. Napriek tomu však treba brať aj do úvahy obdobie, v ktorom žili starí rodičia participantov.

[086] „*Sú to moje najsilenejšie spomienky a zároveň najkrajšie*“.(Gertrúda)

[087] „*Stará mama ma nikdy nekarhala a neprikazovala, vedela krásne poprosiť.*“[093]
„*Babka bola veľmi dobrý človek...*“ (Gertrúda)

[019] „*K babke som mohla kedykoľvek ísť, keď jej potom bolela noha tak som jej pomáhala ja. Veľa krát ma navštevovala a pomáhala. O všetkom sme sa mohli porozprávať...*“ (Margita)

[050] „*Z otcovej strany mám pekné spomienky. Najmä na starého otca. Bol to taký veľmi zlatý človek, solidný.*“ (Jozef)

d) Zmena role starého rodiča

Zaujímalo nás aj to či participanti pociťujú nejakú zmenu v starorodičovskej role a zmeny vo vzťahu starých rodičov a vnúčať. Všetci sa zhodli na zmene. Popísali ju rôzne, ale vo všetkých prípadoch išlo o zmeny súvisiace so zmenami vo svete i v spoločnosti. Tento zlom pretransformoval aj vzťahy v rodine a vzťahy medzi starými rodičom a vnúčaťom.

- Zmenili sa vnúčatá

Deti sú vychovávané iným spôsobom akým boli vychovávaní naši participanti. Z tohto dôvodu sa zmena dotýka skôr osobnosti vnúchat ako starých rodičov. Niektorí z participantov dokonca vyjadrilo názor, že v súčasnosti je „*to s vnúchatami veľmi ťažké*“. Ako sme si mohli všimnúť už pri interpretácii o poskytovaní rád či usmerňovaní vnúchat, vnúčatá rady starších ľudí neprijmú, ba dokonca im prekáža ak sa starí rodič o to pokúsi. V minulosti si vnúča nemohlo dovoliť nepriať či neriadiť sa pokynmi, radami staršieho. Starí rodič pre nich predstavoval určitú autoritu. Z tohto dôvodu môžu mať účastníci rozhovoru pocit, že si ich vnúčatá nevážia.

[021] „*Úplný iný vzťah to bol. Ja neviem....Vtedy si viacej ctili starších ľudí, aj iný prístup mali ako teraz mladí. Teraz sa mi nepáči, že tie vzťahy sú nevyrovnané.*“ (Margita)

[037] „*...vtedy keď som bol malý, tak nás starý rodičia viac učili k životu. Terajšie vnúčatá sa už nedajú lebo...*“ (Matúš)

- Starí rodičia nemali čas na vnúčatá

Participanti sa zhodli aj v tom, že v minulosti starí rodičia nemali toľko času na svoje vnúčatá a nezaoberali sa s nimi toľko ako v súčasnosti. Pre rodičov aj starých rodičov bola prvoradá práca, aby si mohli zabezpečiť rodinu. V súčasnosti deti po škole chodia do družiny, ale dozerajú na ne starí rodičia. V minulosti muselo väčšina detí tvrdo pracovať či už išlo o prácu za peniaze, alebo o pomoc svojim rodičom. Dôsledkom toho netrúvali vnúčatá so svojimi starými rodičmi toľko času ako v dnešnej dobe.

[005] „*V minulosti to tak nebolo. Nemali tí toľko času ako mi dnes. Dnes už človek dáva viac tomu vnúčaťu ako v minulosti.*“ (Jozef)

[037] „*...,vtedy keď som bol malý, tak nás starý rodičia viac učili k životu. Terajšie vnúčatá sa už nedajú...*“ (Matúš)

[070] „*Bolo to také prirodzené, že sa narodí dieťa a keď vyrastie tak pomáha. Preto boli potrebné deti, aby pomáhali...mi sme sa narodili preto, aby sme pomáhali svojim rodičom...a teraz sa narodila deti, aby sme mi im pomáhali.*“ (Jozef)

- Zmena vo vzťahu starých rodičov k vnúčatám

Účastníci rozhovoru sa k vzťahu starých rodičov a vnúčat v minulosti, vyjadrovali ako o oveľa súdržnejšom vzťahu. Starí rodičia však svoje emócie neprejavovali svojim vnúčatám. Podľa jedného z participantov boli z tohto hľadiska vzťahy chladnejšie. [070], „...nehrali sa tak s vnúčatami ani s malými deťmi ako teraz, že sa keď k nim príde malé dieťa, tak ho každý objíme. Predtým si takéto nevšimli ľudia. Nepamätám si, že by ich to až tak zaujímalo. Muž nemal toľko času na to, aby sa zaoberal s vnúčatami.“ (Jozef) Aj napriek už spomínanej silnej autority v osobe starého rodiča, bola láska k starému rodičovi prítomná, čo vnúča považovalo za prirodzené. [032] „Dnes už nemôžeš dať facku dieťaťu lebo volá hneď linku dôvery. Keď som ja bol zlý, starý otec mi dal takú facku, že som spadol. Ale napriek tomu som ho miloval.“ (Štefan)

Keďže starí rodičia v minulosti nemali čas sa o svoje vnúčatá starať, konverzácie alebo spoločné trávenie voľného času, tiež neprichádzalo do úvahy.

[049] „Ale konkrétne, že ich učili alebo tak to nie, lebo neboli ani tak vyučený, že by trebalo s tým dieťaťom porozprávať. Všetko išlo len tak prirodzene.“ (Alžbeta)

[067] Takže ja si to takto pamätám, nehrali sa tak s vnúčatami ani s malými deťmi ako teraz, že sa keď k nim príde malé dieťa, tak ho každý objíme. Predtým si takéto nevšimli ľudia. Nepamätám si, že by ich to až tak zaujímalo. (Jozef)

4.3 Zhrnutie výsledkov

V tejto kapitole si zhrnieme výsledky oboch prieskumov. Pre obe prieskumy sme si stanovili dve rovnaké ciele. Pri kvalitatívnom prieskume sme k nim pridali ďalšie dve.

Chceli sme zistiť ako vníma dnešný senior rolu starého rodiča. V dotazníku sme tento cieľ overovali tromi otázkami, pričom pri dvoch bolo vymenovaných viac možností. Pri kvalitatívnom prieskume sme sa participantov opýtali priamo jednou otázkou. Takto sme mohli zistiť čo naplňa rolu starého rodiča. Starý rodič by mal predovšetkým svoje vnúča emocionálne podporovať a poskytovať mu rady svojmu vnúčaťu. Z výpovedí účastníkov rozhovoru však túto úlohu starí rodičia príliš nevedia presadiť. Starý rodič by sa napriek tomu mal snažiť usmerňovať svoje vnúča a podať mu svoje skúsenosti zo života. Mal by to urobiť bez toho, aby zasahoval do života a výchovy svojich vnúčat. V opačnom prípade by vznikli konflikty. I keď si vnúča nevypočuje radu staršieho, mali by pre nich starí rodičia predstavovať vzor aspoň v medzigeneračných vzťahoch.

Pre tých seniorov, ktorí poznali svojich starých rodičov, boli vzorom. Z výsledkov z dotazníku sme zistili, že väčšina mužov seniorov nepovažuje za potrebné, aby starý rodič bol pre vnúča vzorom. Starý rodič by sa mal snažiť vytvoriť si s vnúčaťom priateľský vzťah. Mal by byť človekom na ktorého sa vnúča môže obrátiť s akýmkoľvek problémom, to znamená, že by mal byť aj oporou svojmu vnúčaťu. So zvyšovaním sa veku starého rodiča sa však znižuje názor na to, aby bol starý rodič oporou pre svoje vnúča. Starý rodič by nemal predstavovať pre svoje vnúča autoritu. Respondenti, podľa ktorých by mal byť starý rodič autoritou mali prevažne nižšie vzdelanie. Pomáhať pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí vnúčať, by podľa skúmaných respondentov starý rodič mal. So zvyšujúcim sa vekom však názor na takúto pomoc vnúčaťu klesá. Pomôcť by mal starý rodič emocionálne či podporou, nie však finančne. Finančné zabezpečenie vnúčaťa je úlohou rodičov. Tí respondenti, ktorí pomáhajú finančne svojim vnúčaťám žijú väčšinou v manželskom zväzku. Ovdovení a rozvedení seniori finančne nepomáhajú svojim vnúčaťám.

Vzťahy s vnúčaťami hodnotili respondenti ako dobré. Prevažne je to vzťah priateľský, plný lásky, založený na dôvere, častých konverzácií a vzájomnej pomoci. Kontakty s vnúčaťami sú časté, ale s dospievaním vnúčať sa počet kontaktov znižuje. Tradičné sviatky a rôzne oslavy oslavujú spoločne. Pocit lásky je k vnúčaťám zo strany starých rodičov prejavovaná intenzívnejšie ako k vlastným deťom. Napriek tomu majú o niečo lepší vzťah s rodičom vnúčaťa. V dotazníku bol respondent vyzvaný k tomu, aby si vybral jedno zo svojich vnúčať a ohodnotil ich vzájomný vzťah. Pri rozhovoroch väčšina účastníkov opisoval svoj vzťah s jedným vnúčaťom bez vyzvania výskumníka. Seniori majú so svojim vnúčaťom dobrý a harmonický vzťah, čím je ich rola starého rodiča naplnená. Seniorky v dotazníku väčšinou hodnotili svoj vzťah s vnúčaťom ženského pohlavia a seniori s vnúčaťom mužského pohlavia.

Dobré vzťahy mali seniori nielen so svojimi vnúčaťami, ale aj so svojimi starými rodičmi. Aj napriek tomu, že na nich starí rodičia nemali čas a boli na nich prísnejší ako v súčasnosti. Súčasná rola starého rodiča sa viac naplňuje ako v minulosti. Avšak úcta a láska k starým rodičom zo strany vnúčať bola intenzívnejšia ako v súčasnosti. Rola starého rodiča sa zmenila v tom, že v súčasnosti majú starí rodičia na svoje vnúčať čas a môžu sa o nich starať, čím sa táto rola viac naplňuje ako v minulosti.

ZÁVER

Rodina je základným prostredím pre život a rozvoj všetkých jej členov a generácií, obzvlášť pre deti a starších ľudí. Vzťahy v živote starších ľudí hrajú veľmi dôležitú úlohu. Rodina a rodinné vzťahy sú pre seniora dôležité i z dôvodu, že si tu môžu uplatniť svoju rolu starého rodiča a cítiť sa ešte užitočným. Vzťah starých rodičov a vnúchat je u nás málo preskúmaný. Odborníci sa skôr zaoberajú vzťahmi rodičov a ich detí. Treba však vyzdvihnúť odborníkov, ktorí sa zaoberajú vzťahom vnúchat a ich starých rodičov. Napríklad Balogová, vzťahom starých rodičov a adolescentov Madarasová Gecková, Šimová a Van Dikj. Českej republiky sú to odborníci Strašíková a Hausserová-Schönerová, Matějček a Dytrych. (Žumárová, Balogová, 2009, s. 82)

Rola starého rodiča sa naplňuje v rámci dobrých vzťahov s vnúchatami. Záujmom o oblasť vzťahov medzi najstaršou a najmladšou generáciou v rodine vznikla snaha o definovanie role starého rodiča a o vytvorenie jej koncepcie. V slovenskej odbornej literatúre nie je rola starého rodiča príliš rozpracovaná a výskumami identifikovaná. V práci sme sa preto snažili rolu starého rodiča charakterizovať prostredníctvom rôznych typológií role starých rodičov a faktorov, ktoré najviac ovplyvňujú vzťah starých rodičov a vnúchat. Faktorom pohlavia sme si vymedzili rolu starej mamy a rolu starého otca. V práci nechýbala ani charakteristika vzťahu starého rodiča a vnúčaťa.

Záujmom tejto práce bolo venovať sa starému rodičovi a jeho role. Cieľovou skupinou boli seniori vo veku nad 60 rokov. Staršej generácie, teda seniorom, sme venovali celú jednu kapitolu nakoľko sme skúmali starých rodičov z ich pohľadu. Samotné vymedzenie pojmu senior je pomerne náročné. Jedná sa o neutrálny pojem, ktoré zastrešuje iné terminologické vymedzenia. Seniora sme identifikovali pomocou veku a sociálneho obsahu, tzn. podľa sociálnych zmien a procesov, ktorými je táto generácia spojená.

Empirická časť diplomovej práce pozostáva z kvantitatívneho aj kvalitatívneho prieskumu. Z obavy, že získané dáta z kvantitatívneho výskumu, by tvorili len všeobecné informácie, ktoré však na druhej strane považujeme pre prvý pohľad do problematiky za podstatné, sme sa rozhodli využiť možnosti kvalitatívneho výskumu. Použitie oboch postupov získavania údajov ukázalo ako užitočné, z hľadiska doplnenia a prehĺbenia cieľov práce.

Dotazníkovou metódou sme chceli zistiť ako vnímajú dnešní seniori rolu starého rodiča a ich vzťah s vnúčaťom. Na základe stanovených cieľov sme naformulovali šesť hypotéz, ktoré sme štatisticky overovali.

V prvej hypotéze sme predpokladali, že väčšina mužov nepovažuje za potrebné, aby starý rodič bol vzorom pre vnúča na rozdiel od žien. Náš predpoklad bol správny, pretože hypotéza o závislosti dvoch premenných sa potvrdila. Druhá hypotéza predpokladala závislosť medzi vzdelaním seniora a názorom na autoritu v osobe starého rodiča. Domnievali sme sa, že čím sú respondenti vzdelanejšími, tým menej budú považovať potrebu autority v osobe starého rodiča za potrebnú.

Aj tento predpoklad bol správny, nakoľko sa nám hypotéza potvrdila. Záujem o testovanie tretej hypotézy vychádzal z predpokladu, že čím je senior starší tým menej má schopnosť angažovať sa v živote vnúčať. Hypotéza o závislosti veku seniora a názorom na to, či má starý rodič pomáhať svojmu vnúčaťu pri realizácii dôležitých životných rozhodnutí, sa nám potvrdila. Štvrtá hypotéza testovala závislosť medzi rodinným stavom seniora a finančnou pomocou vnúčaťu. Domnievali sme sa, že respondenti žijúci v manželskom zväzku budú lepšie finančne zabezpečený a tým majú väčšiu možnosť finančne pomáhať svojim vnúčaťami. Predpoklad o závislosti týchto premenných bol správny. Piata hypotéza testovala závislosť medzi pohlavím seniora a jeho frekvenciou kontaktov s vnúčaťami. Hypotéza sa nám nepotvrdila. Predpokladali sme, že seniorky budú mať väčšiu potrebu častého kontaktu s vnúčaťami ako seniori. Seniori aj seniorky však mali za posledný rok približne rovnakú častot kontaktov s vnúčaťami. Posledná, šiesta hypotéza predpokladala závislosť medzi vekom seniora a názorom na to, či má byť starý rodič oporou pre svoje vnúča. Náš predpoklad, že zvyšovaním veku seniora klesá názor na to, či má byť starý rodič oporou, bol správny.

Zo získaných údajov kvantitatívnou aj kvalitatívnou metódou sme zistili, že starý rodič je prítomný v živote vnúčať. Ukazuje to aj frekvencia kontaktov a príležitosti pri ktorých sa starí rodičia stretávajú s vnúčaťami. Starý rodič by mal byť pre svoje vnúča oporou a vzorom. Ďalším zistením v súvislosti s rolou starého rodiča je, že by mal svojmu vnúčaťu poskytovať rady a mal svoje vnúča usmerňovať aj napriek tomu, že mladá generácia si nepotrpí na múdrostiach a skúsenostiach starších. Vzťah vnúčať a starého rodiča by mal byť priateľský a plný lásky. V minulosti sa láska a úcta k starým rodičom prejavovala intenzívnejšie. Napriek tomu aj v súčasnosti majú starí rodičia a vnúčaťa dobré vzťahy a rola starého rodiča sa viac uplatňuje v súčasnosti ako v minulosti.

Vzhľadom na to, že táto problematika je témou málo popisovanou, hlavným prínosom nášho prieskumu je poskytnutie deskriptívnych dát týkajúci sa role starého rodiča. Problematika starých rodičov a ich vzťah s vnúčaťami si vyžaduje, aby sa ňou odborná verejnosť zaoberala vo väčšej miere.

Je nevyhnuté, aby sa odkrývali ďalšie faktory, ktoré majú vplyv na vzťah starých rodičov a vnúčať, a na samotnú rolu starého rodiča. Aj naša práca poukazuje na potrebu ďalšieho štúdia role starého rodiča. Veríme, že prieskum práce prinesie úžitok nielen odbornej verejnosti, ale aj laickej verejnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BALOGOVÁ, B. 2005. *Seniori*. 2. vydanie. Prešov : Akcent print, 2005. ISBN 80-969274-1-8.
2. BALOGOVÁ, B., ŽUMÁROVÁ, M. 2009. *Medzigeneračné mosty*. Svidník : Tlačiareň svidnícka pre Menta Media, 2009. ISBN 978-80-89392-08-7.
3. BARRANTI, CH. R., The Grandparent/Grandchild Relationship: Family Resource in an Era of Voluntary Bonds. In *Family Relations*. [online]. Jul1985, Vol 34 Issue 3,p.343-352 [cit. 2012-02-05]. Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org>>
4. CIBULEC, J. 1980. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980.
5. DOPITA, M. 2005. Věk: Stáří – Role: Prarodič. In *Třetí věk trojí optikou*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1006-0.
6. DYCZEWSKI, L. 2002. *Więź między pokoleniami w rodzinie*. Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2002. ISBN 83-7306-116-9.
7. GAUTHIER, A. 2002. The Role of Grandparents. In *Current Sociology*. [online]. March2002, Vol 50 Issue 2, p. 295–307. [cit. 2012-10-02]. Dostupné na: EBSCO Host, Academic Search Complete, ISSN 00113921.
8. GARY, C.L., KOBLEWSKI, P.J. 1991. Adolescent Grandchildren's Relationships with Maternal and Paternal Grandmothers and Grandfathers. In *Journal of Adolescence*. [online]. Dec1991, Vol 14 Issue 4, p.373-387 [cit. 2012-02-02]. Dostupné na: EBSCO Host, Academic Search Complete, ISSN 0140-1971.
9. GEIST, B. 1992. *Sociologický slovník*. Praha : Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28.
10. GIDDENS, A. 1999. *Sociologie*. prel. Jařab, J. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
11. HAŠKOVCOVÁ, H. 1990. Fenomén stáří. Praha: Panorama, 1990. 416 s. ISBN 80-7038-158-2.
12. HROZENSKÁ, M., MARKOVÁ, D. 2006. Sociálne aspekty spolužitia viacgeneračných rodín. In *Rodina v novom miléniu*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2006. ISBN 80-8050-982-4. s. 151-160.

13. JANDOUREK, J. 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.
14. KRAJČÍK, Š. 2000. *Geriatría*. Trnava : SAP, 2000. ISBN 80-88908-68-X.
15. MANNHEIM, K. 2007. Problém generací. In *Sociální studia*. Brno : FSS MU. 2007, roč. 4, č. 1-2, s. 11-44, ISSN 1214-813X.
16. MARHÁNKOVÁ, H. M. 2009. Proměny prarodičovství v kontextu představ aktivního stáří. In *Problémy ohrožených skupin. Mezigeneční vztahy v rodině*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 11-26. ISBN 978-80-244-2483-5. ISSN 1803-0246.
17. MATĚJČEK, Z. 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.
18. MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. 1997. *Radosti a strasti prarodičů*. Praha : GRADA, 1997. 144 s. ISBN 807169455X.
19. MATOUŠEK, O. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. 124 s. ISBN 80-85850-24-9.
20. MONTOUSSÉ, M., RENOUEAU, G. 2005. *Přehled sociologie*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-976-3.
21. MOŽNÝ, I. 2008. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Slon, 2008. 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
22. MOŽNÝ, I. 1990. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.
23. MOŽNÝ, I. 2002. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha : Sociologické Nakladatelství (Slon), 2002. ISBN 80-86429-05-9.
24. LUNDHOLM, L., MALMBERG, G. 2009. Between Elderly Parents and Grandchildren – Geographic Proximity and Trends in Four – Generation Families. In *Population Ageing*. [online]. Sep2009.p. 121 - 137. [cit. 2012-02-02]. Dostupné na internete: <<http://www.springerlink.com/content/p48h00n0m6427522/>>
25. ONDREJKOVIČ, P. 1998. *Úvod do sociologie výchovy. Základy sociologie výchovy a mládeže*. 2.vyd. Bratislava : VEDA, 1998. 388 s. ISBN 80-224-0579-5.
26. ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2006. *Rodina v novom miléniu*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2006. ISBN 80-8050-982-4.

27. RABUŠIC, L. 1995. *Česká společnost stárne*. Brno : Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1155-6.
28. SAK, P. 2009. Proměna sociálního obsahu kategorie generace seniorů. Příspěvek k sociologii třetího věku. In *Vývoj generace a generace seniorů v historii společnosti*. Teoreticko analytická studie. [online]. Praha, 2009. [cit. 2012-03-07]. Dostupné na internete <insoma.cz/2_9.pdf>
29. SAK, P. Vztahy mezi generacemi. In *Britské listy*. 2009. [cit. 2012-02-07]. Dostupné na internete <<http://blisty.cz/art/47414.html>> ISSN 1213-1792.
30. SINGLY, DE F. 1990. *Sociologie současné rodiny*. prel. Stanislav Štech. Praha : Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
31. SOPÓCI, J. 2000. *Sociálne inštitúcie a sociálna zmena*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2000. 210 s. ISBN 80-223-1483-0.
32. SOPÓCI, J., BÚZIK, B. 2006. *Základy sociológie*. 4.vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006. ISBN 80-10-00917-2.
33. SÝKOROVÁ, D. 2007. *Autonomie ve stáří: Kapitoly z gerontosociologie*. Praha : SLON, 2007. ISBN 80-7326-026-3.
34. ŠIMOVÁ, E. 2002. Medzigeračná komunikácia v rodine. In *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2002. ISBN 80-8068-088-4
35. ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
36. TAVEL, P. 2011. Vybrané aspekty interakcie a vzájomný vplyv medzi starým rodičom a vnukom. In *Psychiatria - Psychoterapia - Psychosomatika*. [online]. 2011, roč. 18, č. 1, s.41-47 [cit. 2012-02-07]. Dostupné z <<http://www.psychiatria-casopis.sk/psychiatria/>>.
37. TRIADÓ, C., VILLAR, F., SOLÉ, C., OSUNA, M.J., & PINAZO, S. 2005. The Meaning of Grandparenthood: Do Adolescent Grandchildren Perceive the Relationship and Role in the Same Way as Their Grandparents Do? In *Journal of Intergenerational Relationships*. [online]. 2005, Vol. 3 Issue 2, p 101-121 [cit. 2012-02-07]. Dostupné na: EBSCO Host, Academic Search Complete, ISSN 1535-0770.
38. VÁGNEROVÁ, M. 2007. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha : Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

39. VAN RAST, N., VERSCHUEREN, K. & MARACOEN, A. 1995. The meaning of grandparents as viewed by adolescent grandchildren: An empirical study in Belgium. In *International Journal of Aging and Human Development*. [online]. 1995, Vol. 41 Issue 4, p 311-324 [cit. 2012-02-11]. Dostupné na: EBSCO Host, Academic Search Complete, ISSN 0091-4150.
40. *Velký sociologický slovník*. I - II.diel. – 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1996. ISBN 80-7184-164-1, ISBN 80-7184-310-5.
41. VIGUER, P., MELÉNDEZ, J. C., VALENCIA, S. CANTERO, M. J., NAVARRO, E. 2010. Grandparent-Grandchild Relationships from the Children's Perspective: Shared Activities and Socialization Styles. In *The Spanish Journal of Psychology*. [online]. 2010, Vol 13 Issue 2, p. 708-717 [cit. 2012-25-02]. Dostupné na: ProQuest Central, ISSN 1138-7416.
42. WON, S. 2009. *The Closeness between Grandparents and Grandchildren and Its Impact on Grandparents' Well-being* : Dissertation. [online]. The Ohio State University, 2009. s. 138. [cit. 2012-03-01]. Dostupné na internete : <<http://etd.ohiolink.edu/send-pdf.cgi/Won%20Seojin.pdf?osu1259099975>>.
43. ŽUMÁROVÁ, M. 2009. Mezigenerační vztahy v rodině a jejich sociální důsledky. In: *Etika sociálnej práce*. Sborník z konferencie VI. Hradecké dny sociální práce. s. 464-470. 2009. ISBN 978-80-7435-037-5.

<http://portal.statistics.sk/>